

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Eve Jaansoo

KUTSEKOOLI ÕPILASTE HINNANGUD RAHALE
RAHAVAHETUSPERIOODIL JA PEALE SEDA

magistritöö

Juhendaja: Kristi Kõiv, PhD

Läbiv pealkiri: hinnangud rahale ja taskurahale

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Kristi Kõiv, PhD

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Hasso Kukemelk, dotsent

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	5
1.1 Raha mõiste ja funktsioonid	5
1.2 Raha karakteristikud	6
1.3 Raha ajalugu	6
1.4 Majandusliku mõtlemise areng.....	8
2. ERINEVAD UURIMUSED TASKURAHA JA RAHAVAHETUSE KOHTA	10
2.1 Mujal läbiviidud uurimused taskuraha kohta	10
2.2 Eestis läbiviidud uurimused taskuraha kohta	16
2.3 Eestis ja mujal läbiviidud uurimused rahavahetuse kohta.....	19
2.4 Hüpoteesid ja uurimusküsimused.....	23
3. METOODIKA.....	24
3.1 Valim	24
3.2 Mõõtevahendid	25
3.3 Andmetöötlusmeetodid.....	26
4. TULEMUSED.....	27
4.1 Raha tähtsus	27
4.2 Raha tähendus.....	28
4.3 Taskuraha tähtsus	30
4.4 Taskuraha tähendus	31
4.5 Taskuraha saamine	34
4.6 Taskuraha andmine.....	35
4.7 Nädalas saadava taskuraha keskmine suurus	36
4.8 Rahulolu taskuraha suurusega	38
4.9 Taskuraha kulutamine.....	39
4.10 Eesti krooni tähtsus.....	42

4.11 Eesti krooni tähendus	42
4. 12 Euro tähendus	45
4.13 Euro tähtsus	47
4.14 Eesti krooni ja euro tähtsus esimesel perioodil raha funktsioonide lõikes	48
4.15 Euro tähtsus esimesel ja teisel perioodil raha funktsioonide lõikes	51
5 ARUTELU	53
Resümee	57
Resume	59
Autorsuse kinnitus	61
Kasutatud kirjandus	62
LISA 1	65
LISA 2	69

Sissejuhatus

Raha kuulub meie igapäevaellu, olles omamoodi mõistatuslik asi. Raha muudab mõistatuslikuks tema sisu, vormi, funktsioonide ja rakendusala pidev muutus. Kariloomad, mis olid varemaks raha vormiks on nüüdseks asendunud nn elektroonilise rahaga ehk raha liikumisega elektrooniliste kanalite kaudu (Hagelberg, 2002).

Võime rahaga targasti ja vastutustundlikult täiskasvanueas ümber käia on väga vajalik oskus, mille õppimine saab alguse varajases lapseas (Mortimer, Dennehy, Lee & Finch, 1994). Juba väga väikesest peale jälgib laps vanemaid oste sooritamas ning õige varsti soovib laps ka iseseisvalt midagi osta. Vanemate mudel on lapsele eeskujuks ning taskuraha on peredes üldkasutatav vahend, millega õpetatakse lastele majandusliku sotsialiseerumist (Mortimer *et al.*, 1994).

Taskurahaga seonduvat kutsekooli õpilaste seas käsitles autori bakalaureusetöö (Jaansoo, 2010) ning käesolev magistritöö on selle jätkuks. Lisaks taskuraha temaatikale käsitleb antud magistritöö unikaalset rahavahetusperioodi Eestis. 1. jaanuaril 2011 läks Eesti üle eurole. Euroopa Liidu ühisraha euro vahetas välja Eesti krooni, mis oli iseseisva Eesti Vabariigi üheks sümboliks. Tegemist on olulise muutusega, mis toob endaga kaasa muutusi, mida on vaja lähemalt uurida.

Antud töö eesmärgiks oli võrrelda kutsekooli õpilaste hinnanguid raha ja taskuraha tähendusele ja tähtsusele ning raha funktsioonidele rahavahetusperioodil, kui käibel oli nii Eesti kroon kui ka euro ning sellele järgneval ajal kaks kuud hiljem.

Töö on jagatud kaheks: teooria ja empiiriline uurimus. Teoreetilises pooles tuuakse välja raha mõiste ja funktsioonid, raha ajalugu ja karakteristikud. Edasi käsitletakse lapse sotsialiseerumise ja tarbijakäitumise arengut. Teoreetilise osa lõpetavad Eestis ja mujal läbiviidud uurimused taskuraha ja rahavahetusperioodi kohta. Töö teine pool sisaldab läbiviidud küsitlusi (metoodika, valim, mõõtevahendid), tulemusi ning arutelu.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1 Raha mõiste ja funktsioonid

Sularaha, rikkus ja sissetulek on kolm igapäevaselt kasutusel olevat raha definitsiooni. Seevastu majandusteaduses on rahal väga kindel tähendus, defineerides raha tema funktsioonide järgi. Raha funktsioonid on sellised sotsiaalsed ülesanded, mida rahalt oodatakse, milleks ta võimeline on ja mille tõttu ta ka loodi. Need kolm raha funktsiooni on olemas igas ühiskonnas (Sörg, 1997; Pride, Hughes, & Kapoor, 2008).

1. Maksevahend on raha põhifunktsioon, mis tähendab, et raha on laialdaselt aktsepteeritud vahetusvahend kaupade ja teenuste vastu. See omakorda lihtsustab ning pakub mugavamat vahetustehingut kui barbersüsteem (Pride *et al.*, 2008).
2. Arvestusühik on ühtne standard, mille alusel saab võrrelda ja arvutada kaupade, teenuste ja ressursside väärtusi. Raha täidab arvestusühiku funktsiooni, sest kaubad, teenused ja ressursid on väljendatud raha terminites, mille alusel saame võrrelda tooteid. Samuti lihtsustab see oluliselt raamatupidamist (Pride *et al.*, 2008; Tucker, 2008; Zirnask & Liikane, 1994).
3. Väärtuse kogumise vahend, mis võimaldab raha hoida ja koguda. Raha võtmeomaduseks on likviidsus ehk raha saab vajadusel koheselt kasutada ning see ei too endaga kaasa lisakulusid. Kogutud või hoitud raha mõjutab inflatsioon, mille tagajärjel kaupade ja teenuste hinnad tõusevad ja raha ostujõud langeb (Pride *et al.*, 2008; Tucker, 2008).

Raha definitsiooni kohasel on raha kaupade ja teenuste vastu väljavahetamiseks mõeldud korduvkasutatav üldtunnustatud instrument. Antud definitsiooni kohaselt on kõige tähtsamaks kaupade ja teenuste vastu vahetamise lõppeesmärk, ilma milleta ei oleks üldist tunnustamist ega korduvkasutamist (Sörg, 1997).

1.2 Raha karakteristikud

Raha peab olema kergesti kasutatav, usaldusväärne ning täitma eelpool mainitud raha kolme funktsiooni. Selleks et täita eelpool nimetatud nõudmisi ja funktsioone, peab rahal olema viis järgnevat karakteristikut (Pride *et al.*, 2008).

Peale raha funktsioonide on rahal veel ka viis iseloomulikku karakteristikut, mis muudavad ta unikaalseks. Need on: jaotatavus, kaasaskantavus, vastupidavus, stabiilsus ja võltsimiskindlus (raske võltsida). Raha jaotatavust iseloomustab see, et rahal on mitmeid erineva suurusega standardiseeritud nimiväärtusi, mida saab omavahel kombineerida (näiteks saab 15€ kombineerida kokku kümne- ja viieeurose rahatähega). Sellise asenduse puhul jääb väärtus samaks. See võimaldab kaupade ja teenuste ostmisel ka raha tagasi anda (Dobeck & Elliott, 2007; Pride *et al.*, 2008).

Kaasaskantavus tähendab seda, et raha saab kergesti ühest kohast teise transportida. Ning kuna raha vahetab tihti omaniku, siis on oluline, et see oleks ka kaalult kerge. Raha vastupidavus tähendab seda, et raha on mõeldud kestma pikemaks ajaks ning seda saab ka hoiustada. Kui rahatähed on rikutud, kulunud või katki, siis neid saab asendada. Stabiilsust iseloomustab see, et rahal on stabiilne väärtus, mis ei sõltu ilmast, nagu saak. Raha stabiilsust mõjutavad majandus ja poliitika. Viimaseks karakteristikuks on võltsimiskindlus, mis tähendab, et raha peab olema raske järele teha ja võltsida. Kui raha võltsimine oleks kerge, satuks ringlusesse liiga palju raha, mis tooks endaga kaasa raha väärtuse languse, üldise ebakindluse ning kaoks usaldusväärsus rahasüsteemi suhtes (Dobeck & Elliott, 2007; Pride *et al.*, 2008).

1.3 Raha ajalugu

Bartertehing on kaup kauba vastu vahetamine, mille juures ei kasutata raha. Just bartertehing oli kõige varasemaks raha vormiks. Kõige varasemaks vahetusvahendiks võib pidada loomanahku, peale mida muutusid vahetusvahendiks kariloomad (näiteks härjad). Kariloomi oli kerge transportida (nad transpordivad enamasti ennast ise) ja nad jäävad alles

mitmeteks aastateks. Need kaks tunnust täidavad juba eelpool nimetatud raha karakteristikuid. Selles perioodis on vahetusvahendiks olnud ka orjad ja elevandiluud (Jevons, 2005).

Enesekaunistamine on üks inimrassi primitiivsemaid ja tugevamaid instinkte, mistõttu sai ehetest ka väärtuslik kauplemisvahend. Ehted omasid samuti teatud raha karakteristikuid nagu vastupidavus, kaasaskantavus ja lisaks sellele peeti neist üleüldiselt lugu. Näiteks Põhja-Ameerika indiaanlastel täitsid konnakarphelmed nii raha kui ka ehte funktsiooni. Ehetest või kaunistustest kasutati veel vahetusvahendina kollast merevaiku ja graveeritud kive. Ka toiduained on olnud väärtuslikuks vahetusvahendiks: mais, oliiviõli, kakaoad ning mandlid. Erinevatel aegadel ja erinevates kohtades on vahetusvahendina veel kasutatud puuvilla, riisikõrtest tehtud matte ja soola (Jevons, 2005).

Bartertehingute süsteem oli ebaefektiivne, sest kaubad ei olnud iga kord väärtuselt sarnased ning võis esineda kvaliteedi ja kvantiteedi ebakõlasid. Võis ka juhtuda, et kaupmehel oli ostjale meelepärane toode, kuid ostjal polnud vahetusvahendiks kaupmehele midagi meelepärast pakkuda. Samuti on vahetuskaua tegemine aeganõudev, vahetusvahendeid pidi transportima ühest kohast teise ning toiduained vahetuskauana kippusid rikkuma (piim). Barterteingu miinuste tõttu võeti kasutusele mündisüsteem, mis likvideeris nii mõnedki bartersüsteemi puudujäägid (Dobeck & Elliott, 2007).

Mesopotaamiast sai juba 3000 aastat eKr kaubavahetuse keskus. Sellel ajal kasutati maksevahendina otra ja hõbedat ning lõpuks arenes hõbe standardseks arvestusühikuks. Alates 7. sajandist eKr sai võtta ja anda laenu. Kreeka rahandussüsteem hakkas arenema 6.–4. sajandil eKr, mil esmakordselt võeti kasutusele hõbemündid. Need varajased rahasüsteemid olid roomlaste süsteemidega võrreldes algelised ja lihtsad (Dobeck & Elliott, 2007).

Roomlaste poolt asutatud pangad andsid laene ning lisaks pankadele andsid laene ka rikkamad isikud. Arenes väärismetallidest mündimajandus. Esimene Rooma münt oli väike hõbemünt, mida esimest kord vermiti 200 aastat eKr. Siiski enne keskaega ei toimunud panganduses ega ka rahanduses suuri muutusi. Siit sai alguse metallide kasutamine rahana (Dobeck & Elliott, 2007).

11. sajandil võeti Hiinas kasutusele esimesed paberrahad, mis olid esialgu tehtud mooruspuu koorest. Juba 13. sajandil oli paberraha Hiinas laialdaselt levinud ja kasutusel ning

alates 14. sajandist hakkas see levima väljaspool Hiinat. 17. sajandi lõpupoole jõudis paberraha Põhja-Ameerikasse ning Euroopasse alles 18. sajandi lõpus. Kuigi väärismetallist tehtud mündid on olnud käibel juba sajandeid, ei ennustata paberrahale sama pikka tulevikku. Seda sellepärast, et juba pikka aega on sularaha asemel kasutatud tšেকে, pangaülekandeid ja plastraha ehk elektroonilisi plastkaarte (Zirnask & Liikane, 1994; Dobeck & Elliott, 2007).

Nii nagu mujal maailmas kasutati ka Eestis iidsetel aegadel rahana igasuguseid kaupu (relvi, ehteid jne). 13. sajandil vermiti münte Tallinnas ja Tartus. Viimased mündid vermiti Eestis 1681. aastal Tallinnas ning kuni Eesti iseseisvumiseni 1918. aastal oli Eestis käibel vallutajate rahad (Vene, Rootsi, Saksa). Oma raha võeti Eestis käibele 1918. aasta novembris, kuid esialgu võis Eesti marga kõrval kasutada ka teisi valuutasid (idarubla, Saksa mark, Soome mark jne) (Zirnask & Liikane, 1994).

1919. aasta 20. mail sai Eesti margast seaduslik maksevahend ning juba 1928. aasta 1. jaanuaril sai Eesti Vabariigi seaduslikuks maksevahendiks Eesti kroon, mille emissiooni õiguse sai Eesti Pank. Alates 1940. aastast oli Eestil kasutuses rubla, 1941. aastal idamark ning punkt, mis oli riigile müüdud villa eest saadud väärtpaber. 20. juunil 1992. aastal sai Eesti Vabariigi ainukeseks seaduslikuks maksevahendiks Eesti kroon (Zirnask & Liikane, 1994).

1.4 Majandusliku mõtlemise areng

Kuigi sotsialiseerumine on intensiivsem imiku- ja noorukieas, on see elukestev, sest uute olukordadega tuleb kohaneda terve elu jooksul (Bjurström, 2002). Berti ja Bombi (1988) on oma raamatus välja toonud lapse majandusliku mõtlemise arengu etappi:

3.–6. eluaasta. Selles vanuses teavad lapsed, et pood on koht, kust saab osta asju, ja tunnevad ära raha, teades, et selle eest saab osta. Selles vanuses olevad lapsed arvavad, et kellel on kas või natukene raha, on rikas, sest nad ei suuda vahet teha raha kogusel ja väärtusel. Samuti arvavad lapsed, et poemüüja teeb ise kaubad valmis või saab selle mõnelt teiselt poepidajalt. Veel arvavad lapsed, et raha ja kaubad on saadaval piiranguteta ning need on kogu aeg olemas (eksisteerinud aegade algusest saati).

6.–7. eluaasta. Selles vanuses teevad lapsed vahet erinevate rahatähtede väärtusel, orienteerudes rahatähtedel olevate numbrite või rahatähtede suuruse järgi. Lapsed arvavad, et toote karakteristikud moodustavad selle hinna.

7.–10. eluaasta. Selles vanuses lapsed mõistavad, et tooteid ja kaupu valmistatakse tehastes, mitte poemüüjate poolt. Selles vanuses suudavad lapsed arvutada kauba eest tagasi saadavat raha.

11.–14. eluaasta. Selles vanuses on lastele lõpuks selge, et poepidaja maksab oma töölistele raha, mille ta on saanud tehases valmistatud kaupade müümise eest, ning kauba hind sõltub sellele kulunud toorainest ja tööjõu poolt tehtud tööst.

Strauss (Strauss, 1952, viidatud Berti & Bombi, 1988) uuris laste majandusliku mõtlemise arengut ja rahast arusaamist. Antud uurimustulemused koondas üheksasse lapse raha tähenduse mõiste kujunemise arenguetaapi. 3–4aastased lapsed eristavad raha teistest objektidest, kuid ei tee erinevatel müntidel vahet. Ühtlasi on neil piiratud arusaam sellest, et raha kasutatakse ostmiseks ja müümiseks. 4–5aastased lapsed ei erista endiselt münte, kuid nad teavad, et raha kasutatakse ostmisel. Veel usuvad selles vanuses lapsed, et poemüüja annab ostjale raha ja ükskõik millise mündiga saab osta ükskõik mida.

6-aastased lapsed oskavad nimetada erinevaid münte ja teavad, millise mündi eest saab rohkem magusat osta. Ka selles vanuses ei saa lapsed ikka veel aru, miks on vaja maksta, ja arvavad, et poemüüja annab ostjatele raha. 6–7aastased lapsed mõistavad, et raha on vaja kaupade ja teenuste ostmiseks. 6–8aastased lapsed teevad vahet kõikidel müntidel ja sentidel ning teavad, millised on väärtuslikumad või vähem väärtuslikumad. Vanuse suurenedes saab lastele järjest enam selgemaks, et poemüüja ja poeomanik on kaks erinevat mõistet. 10–11aastased lapsed teavad, mis on kasum (Strauss, 1952, viidatud Berti & Bombi, 1988).

Lapse arenemine pädevaks tarbijaks on pikk protsess, mis saab alguse juba varases eas. Eriti olulised on lapsepõlves kinnistunud arusaamad ja harjumused (Kald, 2011). McNeal (1999) toob oma raamatus välja lapse viis tarbijakäitumise arengu etappi:

Esimene poekülastus. Lapse esimene kokkupuude kaubandusega toimub keskmiselt tema teisel elukuul, kui vanemad lapse poodi kaasa võtavad. Enamik lapsi on oma kuuendaks elukuuks

külastanud vähemalt ühte poodi. Selles õrnas eas hakkab laps kaubandust tajuma aistingute kaudu: värvid, kujundid, helid, lõhnad, tekstuurid. Lapse tarbijakäitumine saab alguse enne, kui ta teeb oma esimesed sammud.

Esimene poes esitatud soov. Keskmiselt 2 aasta vanuselt andsid lapsed poes märku (žestid, rääkimine, osutamine) oma esimesest ostusoovist. Juba 1,5 aasta vanuselt tundsid osad lapsed poeriiulil ära kauba, mida ema neile kodus preemia on andnud (tavaliselt maiustus). Laps tunneb ära toote tema värvikombinatsioonide, kuju ja sümbolite järgi (Näiteks Kelloggi pakil olev kuke kujutis). Laps sirutab käe toote poole, sest tunneb selle ära. Emad interpreteerivad seda kui lapsepoolset soovi ning ulatavad toote lapsele. Siit saab alguse „anna“ periood.

Esimene iseseisvalt tehtud valik poes. Keskmiselt 3,5 aasta vanuselt sooritatakse esimene iseseisev tegevus tarbijana, kui laps võtab ise riiulilt toote. Kõige esimeseks tooteks, mille lapsed ise riiulilt võtavad, on enamasti hommikusöögihelbed (35% juhtudest), millele järgnevad mänguasjad (28% juhtudest) ning maiustused ja soolased snäkid (24% juhtudest).

Vanema abiga sooritatud esimene ost. 5 aasta vanused lapsed on näinud sadu kordi oma vanemaid või teisi poekülastajaid oste sooritamas ning soovivad seda nüüd ka ise teha. Kuskil 4–6 eluaasta vahel paluvad lapsed vanematelt luba iseseisvalt poest midagi osta. Vanemad on enamasti väga abivalmid selle tegevuse juures.

Esimene iseseisvalt sooritatud ost. Keskmiselt sooritavad lapsed oma esimese iseseisva ostu 8 aasta vanuselt. Esimene ost sooritatakse enamasti kodu või kooli lähedal või siis poes, mida vanematega tihti külastatakse. Laste enesekindlus kasvab pärast paari iseseisva ostu sooritamist ja nad tunnevad, et on kõvasti kasvanud.

2. ERINEVAD UURIMUSED TASKURAHA JA RAHAVAHETUSE KOHTA

2.1 Mujal läbiviidud uurimused taskuraha kohta

Üks varasemaid antud valdkonna uurimusi pärineb 60-ndatest, kui Marshall ja Magruder (1960) uurisid koduse majanduslase õpetuse mõju lapse edasistele teadmistele rahast ja sellega

ümberkäimisest. Uuritavateks olid lapsevanemad ja lapsed vanuses 7–12 eluaastat.

Uurimustulemustest selgus, et lapsed, kes saavad kogeda erinevaid raha kasutamise võimalusi, omavad rohkem teadmisi raha ja selle kasutamise kohta kui need lapsed, kellel see võimalus puudub. Lastel on suuremad teadmised raha kasutamisest, kui neile antakse raha, mida nad saavad kulutada ning kui nad koguvad raha. Lastel on rohkem teadmisi ja kogemusi raha kohta, kui nende enda vanemad kasutavad sissetulekuid targasti.

Feather (1991) uuris lapsevanematelt, kes peres annab lapsele taskuraha ning kes otsustab taskuraha suuruse üle. Enamus lapsevanemaid arvas, et taskuraha saamine on lapse automaatne õigus (mõned üksikud kohustused sealhulgas) ning lapsel on võimalus teenida lisaraha tehas rohkem majapidamistöid. Taskuraha summa suuruse määravad enamasti kas mõlemad vanemad (43%) või ema (44%). Põhiliseks taskuraha andjaks on ema (56%), võrdluseks mõlemad vanemad annavad taskuraha 21% juhtudest ja ainult isa annab 23% juhtudest.

Seda on veel uurinud ka Kaye & Tannis (1997), kes uurisid Kanada 4.–6. klassi õpilaste lapsevanematelt taskuraha andmisega seonduvat. 57% vastanud lapsevanematest said ise lapsena taskuraha ja 43% neist ei saanud. 73% vastanutest annab oma lapsele taskuraha. Uurimusest selgus, et lapsevanemad, kes ise olid lapsepõlves taskuraha saanud, annavad oma lastele suurema tõenäosusega taskuraha kui need lapsevanemad, kes seda oma lapsepõlves ei saanud.

Taskuraha andmise põhjusi on uurinud Feather (1991), kelle uurimuses töid lapsevanemad välja kaks peamist põhjust taskuraha andmiseks: lapse iseseisvuse arendamine ja lapse enda isiklikud vajadused, millest viimast pidasid nad ise kõige olulisemaks.

Sama küsimust on veel uurinud Kaye ja Tannis (1997), kelle uurimuses töid lapsevanemad välja nende jaoks kaks kõige olulisemat põhjust, miks nad annavad oma lastele taskuraha: taskuraha õpetab lapsele raha säästmist ja kulutamise planeerimist ning taskuraha õpetab lapsi raha õigesti kasutama. Kõigest 22% vastanud lapsevanematest leidsid, et taskuraha saamine on lapse automaatne õigus. Enamus lapsevanemaid leidis, et taskuraha saamisega kaasnevad teatud tingimused. Lapsevanemad uskusid, et taskuraha saamine oleneb lapse poolt tehtavast tööst või käitumisest. Veel töid vanemad välja, et nad tajusid konflikti oma laste poolt, kui tuli jutuks taskuraha suuruse võrdlus eakaaslastega või õdede vendadega.

Veel on uuritud lastevanematelt, mis vanusest ja kui palju peaksid lapsed taskuraha saama (Furnham ja Kirkcaldy, 2000; Kaye & Tannis, 1997). Furnham ja Kirkcaldy (2000) uurisid Saksa lapsevanematelt, kui palju ja mis vanusest peaks laps taskuraha hakkama saama. Peaaegu kõik vastanud (99,6%) arvasid, et 6–7 aastased lapsed võiksid hakata taskuraha saama. Veel töid vanemad välja, et taskuraha summa võiks vanuse kasvades suureneeda, 69% lapsevanematest arvas, et taskuraha summat tuleks suurendada igal järgneval aastal ning peaaegu 73% vastanutest arvas, et laps võiks taskuraha saada iga nädal.

Täiskasvanuid küsitledes leidsid Kaye & Tannis (1997) et, vanus, mil esimene laps perekonnas saab taskuraha, jäi vahemikku 2–15 aastat ning keskmiselt hakkavad esimesed lapsed taskuraha saama 6–7 aasta vanuselt. 61% taskuraha andvatest vanematest lõpetaks lapsele taskuraha andmise, kui viimane läheks tööle.

Suurem osa (90%) lapsevanematest arvas, et nad peaksid lastega arutama, milliseid ooste antud taskuraha eest võiks sooritada. Vanemad arvasid, et nende lapsed kulutavad enamiku taskurahast maiustustele, toidule, meelelahutusele, mänguasjadele ja mängudele. 92% vastanutest arvas, et lapsi tuleks julgustada raha koguma ning alates 8. eluaastast võiksid lapsed hakata raha koguma. Peaaegu kõik vastanutest (98%) olid selle vastu, et lapsed laenavad üksteiselt raha. (Furnham & Kirkcaldy, 2000).

Barnet–Verzat ja Wolff (2008) uurisid vanemate taskuraha andmist ja lapse poolt tehtavaid jõupingutusi koolis. Uurimustulemustest selgus, et pole olulist suhet taskuraha ja koolis tehtavate jõupingutuste vahel. Uurijad töid välja, et lapsed ei ole väga huvitatud kompromissist tarbimise ja pingutuse vahel, kui nad on noored. Lapsed teavad, et taskuraha saab lühikest aega, aga koolis tehtavad jõupingutused on seotud tulevase ametiga ja püsiva sissetulekuga.

Taskuraha kulutamist ja sellega ümberkäimist on uurinud Furnham (1999). Furnham (1999) uuris taskuraha saamist 11–16aastaste Inglise kooliõpilaste hulgas. Ligikaudu 90% vastanutest oli regulaarne sissetulek, millest enamus (70%) saadi taskuraha näol. Nädalas said uuritavad taskuraha vahemikus 2.50–3,75£. 80% vastanutest ei saa vanematelt raha juurde, kui nad on selle eelnevalt kõik ära kulutanud. Üle 70% vastanutest laenab oma sõpradele raha ja natukene üle poolte laenavad ise oma sõpradelt raha. 92% vastanutest kogub raha ning see asub neil kodus rahakassas. 67% vastanutest kogub regulaarselt, 25% vastanutest paneb kõrvale poole

oma taskurahast ning teised 25% ei kogu peaaegu üldse. Kõige enam mainiti (70%) raha kogumise põhjusena soovi osta midagi erilist.

Alhabeeb (1996) uuris teismeliste tarbimisega ja raha päritoluga seonduvat. Uuritavad olid vanuses 12–16 eluaastat. Peaaegu üks kolmandik vastanutest käis osalise koormusega tööl, kellest enamus töötas kümme või vähem tundi nädalas. Natuke vähem kui 1/3 vastanutest ei saanud taskuraha. Need, kes said taskuraha, said seda vahemikus 6\$–20\$ nädalas. Keskmine nädalasumma oli 10\$. Vastanud kulutasid nädalas keskmiselt 17\$, mis on 81% ulatuses nende kogu sissetulek. Kõige enam kulutati raha meelelahutusele (29% sissetulekust), järgnesid riided ja välimus (26% sissetulekust) ning toidule ja snäkkidele kulus 22% sissetulekust. Kaks kolmandikku vastajatest oli oma kulutatava summaga rahul, üks viiendik kurtis, et nad kulutavad liiga vähe ja ülejäänud üks kuuendik arvas, et nad kulutavad liiga palju. Küsides uuritavatelt arvamust eakaaslaste kulutamise kohta, hindas 62% vastanutest, et nende eakaaslased kulutavad liiga palju, 32% arvas, et eakaaslased kulutavad parajal määral ning 6% arvas, et eakaaslased kulutavad liiga vähe. Uurimusest selgus, et teismelised kulutavad vanuse kasvades toidule järjest vähem raha. Need õpilased, kes käivad tööl, kulutavad toidule 23\$ rohkem, kui need, kes ei käi tööl. Sissetuleku kasvades ja vanuse suurenedes kulutavad noored toidule vähem raha. Seevastu vanuse kasvades kulutatakse riidele ja välimusele rohkem raha. Samamoodi vanuse kasvades kulutatakse rohkem raha meelelahutusele. Antud uurimustulemustest selgus, et enamik vastanutest kulutab oma raha meelelahutusele ja luksusasjadele ning tundub, et raha kogumist antud noored ei praktiseeri (Alhabeeb, 1996).

Royer, Jordan & Harrison (2005) uurisid küsimustiku abil algkooli kuni kõrgkooli õpilaste üleüldisi rahaga seonduvaid harjumusi (kokkupuudet sissetulekute, kulutamise, panganduse, kogumise ja krediidiga) ja võrdlesid vanusegruppide vahelisi erinevusi seoses rahaliste tegevustega.

Vanematelt said taskuraha 61% algklassiõpilastest, 71% põhikooliõpilastest, 54% keskkooliõpilastest ning 69% kõrgkooliõpilastest. 95% põhikooliõpilastest ja 71% keskkooliõpilastest said peale vanemate poolt antava taskuraha ka teistest allikatest raha (näiteks töötamine). Uurimustulemused näitasid, et vanuse kasvades ei pidanud õpilased oma taskuraha

välja teenima (85% algklassiõpilastest pidi oma taskuraha välja teenima, kuid kõigest 61% keskkooliõpilastest pidi seda tegema) (Royer *et al.*, 2005).

61% algklassiõpilastest sai nädalas 5\$ või vähem taskuraha ja 39% sai taskuraha vahemikus 6–10\$. 42% põhikooliõpilasi sai nädalas taskuraha summas 16\$ või rohkem ja 27% sai 6–10\$ nädalas. 48% keskkooliõpilastest sai nädalas taskuraha summas 16\$ või rohkem ning 31% sai taskuraha vahemikus 6–10\$ (Royer *et al.*, 2005). 31% tööl käivatest keskkooliõpilastest ja 98% kõrgkooliõpilastest said palka enam kui 200\$ (Royer *et al.*, 2005).

Seoses taskuraha kulutamisega paluti vastanutel reastata asjad, mida nad kõige enam ostavad. Algklassiõpilased kulutaksid suurema osa oma rahast toidule, muusikale/mängudele ja alles siis riidele. Põhikooliõpilased kulutaksid suurema osa oma rahast muusikale või elektroonilistele mängudele, riidele ja alles siis toidule. Keskkooliõpilased kulutaksid oma raha eelkõige sellele, mida saaks koos sõpradega teha, riidele, muusikale ja elektroonilistele mängudele. Kõrgkooliõpilased kulutaksid kõige tõenäolisemalt oma raha toidule, siis koolile ja alles siis tegevustele, mida saab teha koos sõpradega. Noored saavad ise otsustada, mida oma taskurahaga ostavad. Ainult 23% põhikooli- ja 19% keskkooliõpilastest arutavad oma vanematega taskuraha kulutamise üle (Royer *et al.*, 2005).

Vanuse kasvades planeerisid noored järjest vähem ette taskuraha kulutamist. Seevastu panid vanuse kasvades noored järjest enam kirja oma kulutusi. 87% vastanud algkooliõpilastest, 88% põhikooliõpilastest, 95% keskkooliõpilastest ja 73% kõrgkooliõpilastest kogub raha. Enamasti kogutakse raha siis, kui selleks on vajadus, ning seda endast lähtuvalt, mitte vanemate soovil (Royer *et al.*, 2005).

32% vastanud põhikooliõpilastest ja 76% keskkooliõpilastest on tutvunud pangasüsteemiga hoiuarve kaudu. 34% keskkooliõpilastest ja 97% kõrgkooliõpilastest omas pangakontot. 20% vastanud keskkooliõpilastest ja 61% kõrgkooliõpilastest oli vähemalt ühe korra ületanud oma pangakontol oleva krediidilimiidi. 8% algkooliõpilastest on raha laenanud oma perelt või sõpradelt ning 29% vastanud põhikooliõpilastest on kasutanud vanemate krediitkaarti. Uurimuses osalenud 40% keskkooliõpilastest on kasutanud oma vanemate krediitkaarti ja 11% omab isikliku krediitkaarti ning neist 5% on ka laenu võtnud. Kõrgkoolis

omab 88% vastanutest oma isiklikku krediitkaarti, kellest 43% on ka laenu võtnud. Iga kümnes antud uurimuses osalev keskkooli õpilane viieteistkümnest (kes omab isiklikku krediitkaarti) on pangale võlg. Neist üheksal on võlg kuni 500\$ ja ühel üle 500\$.

76% põhikooli-, 78% keskkooli- ja 83% kõrgkooliõpilastest tõid välja, et nende rahandusalase õpetuse põhiallikaks on nende vanemad. Teiste allikatena toodi välja iseseisvalt õppimine ja koolist saadud teadmised.

Urijad (Royer *et al.*, 2005) tõid uurimustulemustest lähtuvalt välja soovitusi õppekava muutmise osas seoses raha ja majandust puudutavaga. Järgnevad soovitused on välja toodu kooliastmete kaupa:

- Algkoolis tuleks õpetada, et laenuga kaasneb vastutus see tagasi maksta.
- Põhikoolis tuleks keskenduda eesmärkide püstitamisele seoses kulutamisega ja eelarve koostamisele, et need kaks tegevust muutuksid harjumuspäraseks. Veel tuleks õpilastele seletada krediidi mõistet ja teisi pangandusega seotud võimalusi (kogumine, kulude jälgimine).
- Keskkoolis tuleks keskenduda krediitkaardi ja laenude korrektsele kasutamisele ning sellele, kuidas võlgadega toime tulla. Ka keskkoolis võiks õpetaja pangandusega seotud valikuid ning oma pangakonto haldamist
- Kõrgkoolis tuleks alustada põhitõdedest: eesmärkide seadmine seoses kulutamisega ning eelarve koostamise tähtsus ja vajalikkus. Sarnaselt keskkooli õppekavale peaks ka kõrgkooli õppekavas olema krediitkaardi kasutamist puudutav ja selle kasutamisega kaasnevad tagajärjed. Samuti võiks õpetada kogumisega, pangakonto haldamisega ja pangasüsteemi erinevate võimalustega seonduvat.

Veel tõid uurijad uurimustulemuste põhjal välja, et mitte ainult lapsi ei peaks raha, panganduse ja majandusega seonduvalt harima, vaid ka lapsevanamaid. Seda just sellepärast, et uuritavad tõid välja oma vanemad, kellelt õpitakse kõige enam rahaga seonduvat. Et vanematest

saaksid paremad eeskujud, peaksid nad ehk ka ise õppima paremini raha haldama. (Royer *et al.*, 2005).

2.2 Eestis läbiviidud uurimused taskuraha kohta

Eestis on teadaolevatel andmetel taskurahaga seonduvat vähe uuritud. Puks (2008) uuris intervjuude abil 4–5 aastaste laste arusaamu rahast ja selle kasutamisest. Intervjueeritavad teadsid, et poest saab asju ning nende asjade saamiseks on vaja maksta rahaga. Siiski ei teadnud intervjueeritavad, mida müüja rahaga edasi teeb. Uuritavad pidasid väärtuslikeks neid esemeid, mis on füüsiliselt suuremad. Näiteks peeti autot kallimaks, kui sokid, sest auto on oma mõõtmetelt sokkidest tunduvalt suurem. Samuti pidasid lapsed väärtuslikuks neid asju, mis on ilusamad. Veel olid 4–5 aastaste laste arvates kallid need asjad, mis olid värvilised, läikivad või millel on lihtsalt ilusad pildid (Puks, 2008).

4–5 aastased uuritavad tundsid ära väiksemaid rahatähti, vaadates rahatähtedelt numbreid ja neid lihtsalt nimetades, saamata aru, kas need on kroonid või sendid. Veel teadsid lapsed, mida on väiksemate rahatähtedega (2 ja 10 krooni) võimalik osta, raskusi tekkis 500 kroonise rahatähga. Samuti mõistsid lapsed, et mida suurem on number rahatähel, seda rohkem saab selle eest osta.

Pajula (2008; 2010) uuris lastevanemate ja laste suhtumisi, tõekspidamisi ja käitlusi seoses laste taskurahaga, taskuraha andmist ja selle kasutamist. Süvaintervjuud viidi läbi lastevanematega, kelle üks laps jäi vanusevahemikku 8–9 aastat ja lastega vanuses 8–9 eluaastat.

Laste taskuraha moodustavad kingituseks saadud raha ja vanema poolt teatud intervalli tagant antav summa (ebaregulaarne). Kõik intervjueeritavad lapsed said taskuraha, kuid kindel taskuraha andmise kord puudus. Lapsevanemad eelistasid, et laps ise küsib, kui tal peaks taskuraha vaja minema. Mõnes peres oli siiski paika pandud kindel nädalasumma või päevaraha (seda just peredes, kus oli mitu last). Lapsed ise töid välja, et neile meeldiks kindel taskuraha andmise kord ja nad eelistaksid saada terve ühe kuu summa korraga kätte (Pajula, 2008; 2010).

Lapsevanemad ei pea õigeks lapsele maksta kodutööde tegemise eest, sest lapse kohustuseks on osaleda kodutöodes. Samamoodi ei tasusta lapsevanemaid lapsi rahaliselt akadeemilise edu eest (pigem võetakse perega midagi toredat ette). Lapsevanemad ja lapsed olid ühel nõul, et taskuraha võiks koguda, et selle eest võiks laps osta midagi meelepärast. Oluliseks peeti ka seda, et laps saaks kulutada oma taskuraha vastavalt oma soovile, õppides samal ajal raha väärtustama (Pajula, 2008; 2010).

Mis puutub taskuraha kasutamisse, siis suur osa taskurahast läheb söögi ja joogi peale: karastusjoogid, maiustused, krõpsud ja saiakesed. Lapsevanemate arvates ei ole maiustuste ostmine otstarbekas viis raha kasutamiseks (Pajula, 2008; 2010).

Lokk (2000) uuris ankeedi abil taskurahaga seonduvat 1.–4. klassi õpilaste seas. Uurimustulemused näitasid, et põhiliseks taskuraha andjaks 1.–4. klassi õpilastele oli 28% juhtudest ema, seejärel mõlemad vanemad 19% juhtudest, 18% juhtudest vanavanemad ja teised lähisugulased ning isa 12% juhtudest. Esimese klassi õpilaste hulgas oli kõige rohkem neid (39%), kes said nädalas taskuraha alla 20 krooni, teises klassis saadi kõige enam 10–39 krooni, kolmandas klassis saadi kõige enam taskuraha vahemikus 10–19 krooni (39% juhtudest) ning neljandas klassis 10–39 krooni taskuraha.

Veel selgus uurimusest, et 1.–4. klassi õpilased olid suures osas oma taskuraha suurusega rahul (77% juhtudest). Taskuraha suurusega ei olnud rahul 10% õpilastest ja saadavat taskuraha summat pidas liiga suureks 9% õpilastest. Võrreldes enda taskuraha suurust kaasõpilaste omaga, oli enamus õpilasi samuti oma taskuraha summaga rahul (72% juhtudest). 7% arvas, et nad saavad kaaslastega võrreldes liiga palju taskuraha ja 18% arvas, et saavad võrdluses eakaaslastega vähem taskuraha (Lokk, 2000).

Uurimusest selgus, et kõige enam (29%) kulutavad algklassiõpilased oma taskuraha mitmesuguste asjade ostmiseks (kleepsud, kooliasjad, endale vajalike asjade ostmiseks), maiustuste peale (25% juhtudest) ja 15% ostab taskuraha eest süüa. 18% küsitletud õpilastest kogub taskuraha (Lokk, 2000).

Lokk (2000) toob välja, et taskuraha andmist kasutatakse algklassides eelkõige kasvatusmeetodina, mitte tasu või karistusena. Taskuraha andmise ja mitteandmisega tahetakse mõjutada lapse käitumist kodus ja koolis.

Kõiv (1998) uuris ankeetküsitlusega põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste taskuraha väärtust, taskuraha andmise tingimusi, taskuraha saamist, taskuraha suurust, taskuraha kulutamist ning rahulolu taskuraha suurusega.

Õpilaste vastustest selgus, et üle 60% põhikooli- ja gümnaasiumiõpilastest pidas taskuraha tähtsaks. Lähtudes uurimustulemustest selgus, et taskuraha andmisel põhikooliõpilastele arvestavad vanemad rohkem teatud ülesannete täitmist nii koolis kui ka kodus. Seevastu gümnaasiumiõpilaste puhul andsid lapsevanemad lastele taskuraha enamasti tingimusteta (75% juhtudest), arvestades laste individuaalseid vajadusi (Kõiv, 1998). Nii algkoolis kui ka põhikoolis kasutatakse taskuraha andmist eelkõige kasvatusmeetodina, mitte tasu või karistusena. Taskuraha andmise ja mitteandmisega tahetakse mõjutada lapse käitumist kodus ja koolis (Kõiv, 1998; Lokk, 2000).

Põhiliseks taskuraha andjaks nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiastme õpilastele oli ema (28% juhtudest), võrreldes mõlema vanemaga (35% juhtudest), või isaga (17% juhtudest). Üle 60% kõigist vastanutest oli rahul saadava taskuraha summa suurusega ning samamoodi olid nad rahul (üle 60%) oma taskuraha suurusega võrreldes eakaaslaste omaga (Kõiv, 1998).

Uurimusest selgus, et 5. klassi õpilased said nädalas taskuraha peamiselt vahemikus 10–19 krooni, 6. klassi õpilased said taskuraha vahemikus 20–39 krooni, enamik 7.–10. klassi õpilased said nädalas taskuraha vahemikus 20–39 krooni, 11. klassi õpilased said keskmiselt nädalas taskuraha vahemikus 40–59 krooni ning 12. klassi õpilased said keskmiselt nädalas 100 kuni rohkem krooni taskuraha. Üks kolmandik kõigist vastanutest kogus taskuraha, et hiljem osta midagi suuremat, ning umbes samas ulatuses kulutati raha söögi ja maiustuste peale (Kõiv, 1998).

Jaansoo (2010) uuris ankeetküsitlust kasutades põhikooli baasil õppivate kutsekooli õpilaste taskuraha väärtust, taskuraha andmise tingimusi, taskuraha saamist, taskuraha suurust, taskuraha kulutamist ning rahulolu taskuraha suurusega. Uurimustulemustest selgus, et taskuraha

põhiliseks andjaks 1.–3. kursuse kutsekooli õpilastele on 43% juhtudest ema, 28% juhtudest isa ning 21% juhtudest on selleks vanavanemad.

Selgus, et 36% juhtudest ei arvestatud taskuraha andmisel midagi. Taskuraha andmisel arvestati õpilase hindeid koolis (16% juhtudest) ja õpilase käitumist kodus (15% juhtudest). Veel selgus, et taskuraha andmisel arvestatakse taskuraha saaja soove ja vajadusi (6% juhtudest).

Uuritavate hulgas oli kõige rohkem neid, kes said nädalas taskuraha vahemikus 451–550 krooni (20% juhtudest) ning kõige rohkem anti taskuraha summas 500 krooni (19% juhtudest) nädalas. 1.–3. kursuse kutsekooli õpilaste keskmine taskuraha summa nädalas oli 449,3 krooni. Kutsekooli õpilastest 16 (6,7 % juhtudest) ei saa taskuraha. Õpilaste vastustest selgus, et kutsekooli õpilased kulutavad kõige enam raha söögile ja esmatarbekaupadele ning vajalikele vahenditele (Jaansoo, 2010).

Uurimusest selgus, et kutsekooli õpilased on üldiselt rahul saadava taskuraha suurusega (76% juhtudest) ning 73% oli rahul oma taskuraha suurusega võrreldes seda eakaaslaste omaga. Kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on kulutuste katteks (14%) ja raha, mis on mõeldud isiklike vajaduste rahuldamiseks (14%).

2. 3 Eestis ja mujal läbiviidud uurimused rahavahetuse kohta

Teadaolevatel andmetel on rahavahetusega seonduvat uuritud väga vähe. Strazzari, Nori, Bens ja Giusberti (2005) uurisid Itaalia üliõpilasi, kes osalesid eksperimendis, kus õpilased jagati kahte rühma. Pooled üliõpilastest osalesid eksperimendis enne euro käibelevõttu (sügis 2001) ja teine pool üliõpilastest osales eksperimendis pärast euro käibelevõttu (kevad 2003). Esimene grupp üliõpilasi osales euro-liiri teisendamise eksperimendis, teine pool liiri-euro teisenduse eksperimendis. Üliõpilaste ülesandeks oli konverteerida eurod liiridesse ja vastupidi.

Psühholoogilisest vaatepunktist näitasid uurimustulemused, et pärast ühe aasta möödumist euro käibelevõttust arvutasid üliõpilased ikka hindu eurolt liirideks ja vastupidi, ning veel leidsid uurijad, et üliõpilastel oli raske kohe mõelda uues valuutas. Sotsiaalsest vaatepunktist näitasid uurimustulemused, et uuritavad kaldusid mõtlema pigem eelnevalt eksisteerinud raha terminites. Nimelt väitsid 52% osalenutest, et arvutavad tootel oleva eurodes märgitud summa liirideks või

kui nad mõtlevad summale, mida nad kulutada soovivad, siis mõeldakse esmalt liiridele ja alles siis teisendatakse see eurodeks ümber (Strazzari *et al.*, 2005).

Ainult ligikaudu 17% osalenutest tunnistas, et mõtlevad kohe eurodes ja nad leidsid antud ülesande raske olevat, sest nüüd on ebaharilik teha ümberarvestust eurolt tagasi liiridele. 31% eksperimendis osalenud üliõpilastest oli veel üleminekufaasis: suurte rahasummadega tegeledes kasutasid nad ikka veel ümberarvutamist vanasse rahasse, kuid väiksemate summadega ja tihti kasutatavate kaupade hindadega tegeledes (nagu kohv või ajalehed) suutsid nad koheselt eurodes mõelda (Strazzari *et al.*, 2005).

Üheks huvitavaks tulemuseks oli see, et poolteist aastat peale euro kasutuselevõttu arvutasid eksperimendis osalenud üliõpilased ühest rahast teise kiiremini kui enne. Pooleteise aastaga oli üliõpilastele uus valuuta euro järjest enam harjumuspäraseks saanud ning ümberarvutamine oli muutunud üha kiiremaks ja automaatsemaks (Strazzari *et al.*, 2005).

Veel on rahavahetusega seonduvat uurinud Roland-Lévy (2007), kelle läbiviidud ühe uurimuse eesmärgiks oli uurida noorukite (13–18aastaste) hoiakuid, arvamusi ja sotsiaalseid representatsioone euro ehk uue valuuta kohta kahel erineval perioodil. Esimene periood (2002. a jaanuar–veebruar), kui võetakse kasutusele euro ja Prantsusmaal kehtis paralleelselt nii euro kui ka Prantsuse frank. Teine periood – üks aasta hiljem (2003. a jaanuar–veebruar), kui Prantsusmaal kehtis ainult euro. Esimesel perioodil valisid noorukid 25 etteantud termini hulgast selle, mis nende jaoks kõige enam seostus euroga. Tervelt 69% noorukitest tajus eurot kui Euroopa sümbolit. Esimese perioodi noorukitel kippus olema ühine kujutus eurost, mis koondus nelja järgmise põhimõiste ümber: Euroopa, raha, uudsus, ja liit. Mis puutub eelmise rahvusliku valuuta ühtsesse kujutlusse (representatsioon), siis seda tajuti noorukite poolt kui rahvuslikku valuutat, mis sümboliseerib Prantsusmaad. Esimese ja teise perioodi võrdluses ilmnes väga vähe erinevusi. Teisel perioodil tajusid noorukid samuti nagu esimeselgi perioodil eurot kui Euroopas kasutusel olevat valuutat. Teisel perioodil keerles noorukite ühine kujutus eurost ümber idee, et euro on raha, mis koosneb uutest rahatähtedest ning sümboliseerib ühtset Euroopat. Kummalgi perioodil ei iseloomustanud noorukite arvates euro Prantsusmaad. Esimesel perioodil oli noorukite suhtumine eurosse üpriski neutraalne. Kui võrrelda kahte perioodi, siis selgus, et teisel perioodil on eurosse suhtumine natukene positiivsem kui esimesel perioodil. Üldkokkuvõttes suhtuti eurosse kui uude valuutasse (Roland-Lévy, 2007).

Roland-Lévy (2003) uuris rahavahetusega seoses prantsuse noorukite (11–18aastaste) ja täiskasvanute hoiakuid ja sotsiaalseid representatsioone seoses euroga. Antud uurimuses saab eristada kolme faasi: üks aasta enne euro kasutuselevõttu (2001. a veebruar); paar esimest kuud, kui käibel oli nii euro, kui ka Prantsuse frank (2002. a jaanuar–veebruar) ning kolmas etapp, aasta hiljem, kui kasutusel oli ainult euro (2003. a jaanuar–veebruar).

Esimeses faasis seostasid täiskasvanud eurot kõige enam Euroopa ja rahaga. Teises faasis seostasid täiskasvanud 67% juhtudest eurot Euroopaga (Euroopa sümbolina). Täiskasvanute representatsioonid eurost koondusid kolme võtmesõna ümber: Euroopa, uudsus (50%) ja ühisus (46%). Samuti vastas 45% küsitletutest, et eurot ei ole lihtne kasutada. Teise ja kolmanda faasi vahel oli väga vähe erinevusi. Esimeses faasis oli täiskasvanute suhtumine eurosse üldiselt positiivne. Teises faasis oli positiivsus natukene madalam kui esimeses ning kolmandas faasis oli täiskasvanute suhtumine eurosse jätkuvalt positiivne, kuid lähenes juba neutraalsele. Esimeses faasis seostasid noorukid eurot kõige enam sõnaga *Euroopa*. Veel arvasid noorukid, nagu ka täiskasvanud, et elu oli ühe käibel oleva rahaga lihtsam. Noorukite representatsioonid keerlesid esimeses faasis kolme võtmesõna ümber: Euroopa, keerukus ja raha. Teises faasis seostus euro noorukitele 69% ulatuses Euroopaga ning noorukite representatsioonid euro kohta keerlesid nelja võtmesõna ümber: Euroopa, raha, uudsus ja liit. Viimased kaks mõistet olid esimeses faasis perifeersemad kui teises faasis. Teises faasis esindas Prantsusmaa frank noorukite jaoks jätkuvalt Prantsusmaa sümbolit. Teises ja kolmandas faasi vahel ilmnas väga vähe erinevusi (Roland-Lévy, 2003). Esimeses faasis suhtusid noorukid üleüldiselt eurosse neutraalselt ja nende hinnangud eurole olid madalamad kui täiskasvanute hinnangud. Ka teises faasis oli noorukite suhtumine eurosse neutraalne. Samas kolmandas faasis olid noorukite hinnangud eurole natuke positiivsemad kui kahes eelnevas faasis. Üldkokkuvõttes tajusid nii noorukid kui ka täiskasvanud eurot rahana nagu ka Prantsuse frank on raha. Representatsioonid keerlesid selle ümber, et euro on Euroopa Liidu ühisraha. Alates esimesest faasist ja lõpetades kaks aastat hiljem kolmanda faasiga jääb vastajate arvates eurot kujutama mõiste *Euroopa* (Roland-Lévy, 2003).

Praeguste andmete põhjal on Eestis ainuke rahavahetust puudutava uurimuse läbi viinud Jalakas (2012), kes uuris raha tähendust Eesti üliõpilastele enne duaalperioodi (mil Eesti Vabariigis oli käibel ainult Eesti kroon) ja duaalperiood ajal (mil Eesti Vabariigis kehtis korraga nii Eesti kroon kui ka euro).

Enne duaalperioodi hindasid üliõpilased Eesti krooni järgmiste positiivsete omadussõnadega: ilus, meeldiv, tore hea, väärtuslik, aus, arusaadav, heasüdamlik, kerge, õiglane ja sile. Üleüldiselt kutsus Eesti kroon üliõpilastes antud perioodil esile tugevaid ja positiivseid tundeid (Jalakas, 2012).

Rahavahetusperioodi ajal oli üliõpilastel Eesti krooni suhtes jätkuvalt tugevad positiivsed tunded. Antud perioodil hindasid üliõpilased Eesti krooni järgmiste omadussõnadega: ilus, meeldiv, tore, hea, väärtuslik, aus, heasüdamlik, arusaadav. Rahavahetusperioodi ajal hindasid üliõpilased Eurot järgmiste positiivsete omadussõnadega: väärtuslik, jõukas, aktiivne ja julge. Rahavahetusperioodil kutsus euro üliõpilastes vähem tugevaid tundeid esile kui Eesti kroon (Jalakas, 2012).

Eesti krooni võrreldi kahel erineval perioodil järgmiste omadussõna paaridega: suur/väike, puhas/must ja kuum/külm. Selgus, et vastajad hindasid Eesti krooni oluliselt suuremaks, puhtamaks ja kuumemaks duaalperioodil kui enne duaalperioodi. Need kolm muutust näitavad, et ajapikku on üliõpilaste tunded Eesti krooni suhtes tugevnenud ja saanud positiivsema varjundi (Jalakas, 2012). Eesti krooni tähendust uuriti avatud küsimustega, mistõttu vastused jagunesid kuude järgmisesse gruppi: raha funktsioonid; rahvuslik/kodakondsus; riiklik valuuta; kultuur ja ajalugu; positiivne suhtumine ning negatiivne suhtumine. Enne duaalperioodi jagunesid avatud küsimuste vastused Eesti krooni tähenduse osas 10% juhtudest ja duaalperioodi ajal 12% juhtudest raha funktsioonide gruppi. Grupp rahvuslik/kodakondsus tähendab, et Eesti kroon representeerib vastajatele midagi, mis on seotud nende rahvuse, rahvusliku/iseseisva riigiga, rahvuslikkusega ja rahvusliku sümbboolikaga. Enne duaalperioodi esines rahvuslike tundeid 35% vastustest ja duaalperioodil 25% vastustest (Jalakas, 2012). Riikliku valuuta gruppi jagunesid üliõpilaste vastused Eesti krooni tähenduse osas enne duaalperioodi 14% vastustest ja duaalperioodi ajal 21% vastustest. Grupp kultuur ja ajalugu kuulusid 10% üliõpilaste vastustest enne duaalperioodi ja 17% vastustest duaalperioodi ajal. Eesti krooni tähendus enne duaalperioodi langes positiivse suhtumise gruppi 22% ja duaalperioodi ajal 18% vastustest. Seevastu negatiivse suhtumise gruppi langes enne duaalperioodi 9% ja duaalperioodi ajal 7% üliõpilaste vastustest. Eesti krooni tähenduse muutust kahel erineval perioodil ei täheldatud (Jalakas, 2012).

2.4 Hüpoteesid ja uurimusküsimused

Toetudes varasematele empiirilistele uurimustele (Kõiv, 1998; Roland-Lévy 2003; Jalakas, 2012), teoreetilistele materjalidele ja varasemale bakalaureusetööle (Jaansoo, 2010), püstitati järgmised hüpoteesid:

1. Kutsekooli õpilastele on Eesti kroon tähtsam kui euro rahavahetusperioodil võrreldes sellele järgneva perioodiga (Jalakas, 2012).
2. Vanemad arvestavad taskuraha andmisel enam kodust majandusliku olukorda, kui kulutusi seoses kooliga (Jaansoo, 2010).

Eesmärgist mõista kutsekooli õpilaste hinnanguid raha ja taskuraha tähendusele, tähtsusele ja raha funktsioonidele kujunesid välja järgmised uurimusküsimused:

1. Millised on hinnangud raha ja taskuraha tähendusele, tähtsusele ning raha funktsioonidele rahavahetusperioodil, kui käibel oli nii Eesti kroon, kui ka euro (Jaansoo, 2010; Jalakas, 2012)?
2. Millised on hinnangud raha ja taskuraha tähendusele, tähtsusele ning raha funktsioonidele rahavahetusperioodile järgneval ajal, kui käibel oli euro (Jaansoo, 2010; Jalakas, 2012)?

3. METOODIKA

Tegemist on kvantitatiivse kordusuurimusega, kus andmeid koguti ühe ja sama küsimustikuga kahel erineval perioodil. Esimene ankeetküsitlus viidi läbi rahavahetuse perioodil. Rahavahetuse periood Eestis oli 1. jaanuar kuni 15. jaanuar 2011, mil Eestis oli käibel kaks raha, nii Eesti kroon kui ka Euroopa ühisraha euro (edaspidi esimene periood). Sama ankeetküsitlus viidi läbi teist korda ajavahemikus 17.03–05.04.2011, mil Eesti Vabariigis oli käibel ainult euro (edaspidi teine periood).

3.1 Valim

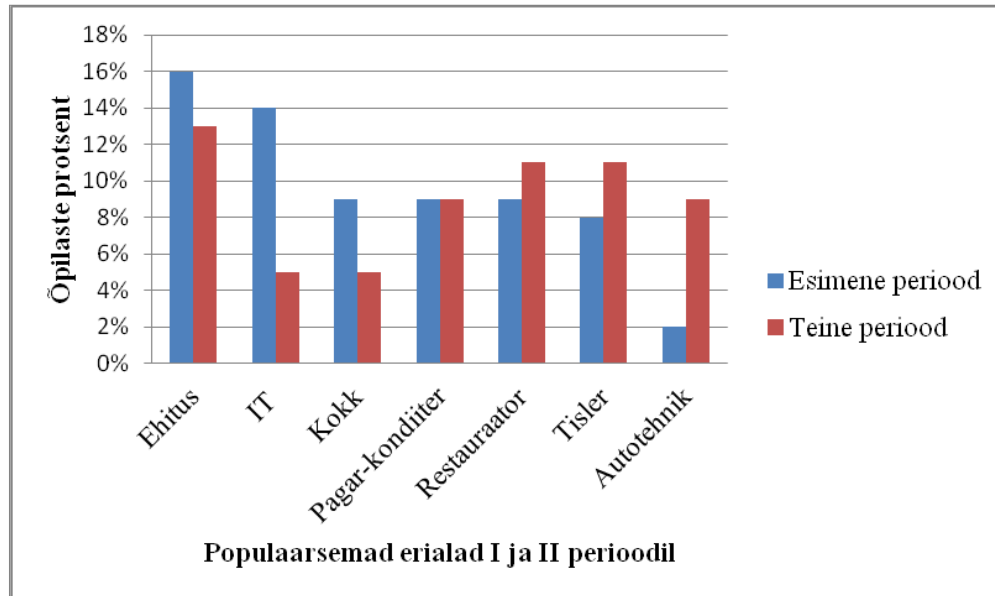
Taskuraha ja raha ning euro ja Eesti krooni tähtsuse ja tähenduse uurimiseks viidi läbi kaks küsitlust põhihariduse järgselt kutsekoolis õppivate õpilaste seas neljas kutsekoolis (edaspidi: kutsekool) ning tegemist oli mugavusvalimiga. Valimisse kuulusid kolm Tallinna kutsekooli ja üks Lõuna-Eesti kutsekool.

Esimesel perioodil oli uuritavaid 427 põhikooli baasil õppivat (edaspidi lihtsalt kutsekooli õpilased) kutsekooli õpilast ja teisel perioodil oli 330 kutsekooli õpilast. Esimesel perioodil oli poisse 279 (65%) ja tüdrukuid 148 (35%) ning teisel perioodil oli poisse 223 (67%) ja tüdrukuid 106 (32%). Õpilaste keskmine vanus esimesel perioodil oli 18,0 aastat ja teisel perioodil 18,1 aastat. Kutsekooli õpilaste kursuseline jaotus esimesel ja teisel perioodil on ära märgitud tabelis 1 (vt tabel 1).

Tabel 1. Esimese ja teise perioodi kutsekooli õpilaste kursuseline jaotus

I periood		II periood	
Kursus	Sagedus	Kursus	Sagedus
1	158	1	154
2	157	2	150
3	111	3	26

Levinumaks erialaks (vt joonis 1) kutsekooli õpilaste seas mõlemal perioodil oli ehitus (vastavalt 16% esimesel perioodil ja 13% teisel perioodil). Esimesel perioodil oli järgmiseks levinumaks erialaks IT (14%) ja kokk (9%) ning teisel perioodil oli tisler (11%) ja restauraator (11%).

Joonis 1. Esimese ja teise perioodi kutsekooli õpilaste seas levinumate erialade jaotus

3.2 Mõõtevahendid

Mõõtevahenditena kasutati kombineeritud küsimustiku, millega uuritai taskuraha tähendust ja tähtsust (koostanud k. Kõiv, modifitseeritud: Jaansoo, 2010; Vt lisa 1 ja 2 küsimused 3-10); raha tähtsust ja tähendus ning raha funktsioone (kost k. Kõiv; vt lisa 1, küsimused: 1-2 ja 11-16; lisa 2, küsimused 1-2 ja 11-13).

Küsimustike abil uuriti raha, taskuraha, Eesti krooni ja euro tähendust ning tähtsust; kellelt saadakse taskuraha; taskuraha andmise tingimusi; õpilaste nädalas saadavat taskuraha suurust; rahulolu taskuraha suurusega ja selle suuruse võrdlust eakaaslastega, taskuraha kulutamist ja raha funktsioone kahel korral: rahavahetusperioodil, kui käibel olid nii Eesti kroon kui ka euro ning kaks kuud pärast seda, kui käibel oli euro.

Küsimustikud sisaldavad nii struktureeritud küsimusi (vt lisa 1; küsimused 1, 3, 6, 8, 9, 12, 14, 15 ja 16), poolstruktureeritud küsimusi (vt lisa 1 ja 2; küsimused 5 ja 7) ning avatud küsimusi (vt lisa 1; küsimused 2, 4, 10, 11 ja 13).

3.3 Andmetöötlusmeetodid

Andmete töötlemisel kasutati SPSS 20 andmetöötlusprogrammi ja Microsoft Excelit. Avatud küsimuste analüüsimisel kasutati kvantitatiivset kontentanalüüsi meetodit. Statistilise andmetöötluse meetodina kasutati kirjeldavat statistikat ja mitteparameetrilisi teste.

Kontent- ehk sisuanalüüs on kvantitatiivne tekstianalüüsi meetod, mille kasutamisel saadakse küsimustele numbrilised vastused. Kontentanalüüs on uurimismeetod, millega uuritakse laia probleemide spektrit, milles kommunikatsiooni sisu on aluseks järelدustele sõnaloendusest kategoriseerimiseni. Sisuanalüüsi protseduur koosneb kolmest põhietapist. Esimeseks etapiks on ettevalmistus. Selles etapis püstitatakse hüpoteesid, valitakse analüüsitav materjal, koostatakse kodeerimisjuhise ehk analüüsiühikute ja analüüsikategooriate määratlemine ning proovikodeerimine. Teiseks etapiks on tegelik sisuanalüüs ehk teksti kodeerimine käsitsi või arvutiga. Kolmandaks etapiks on andmete kokkuvõtmine ja interpreteerimine (Cohen, Manion & Morrison, 2007; Kalmus, 1999).

Kontentanalüüsi kasutades jagati avatud küsimuste vastused erinevatesse kategooriatesse, mis saadi uuritavate poolt antud üksikvastustest. Saadud kategooriate põhjal leiti üldkategooriad ning kategooriate ning üksikvastuste esinemissagedus. Antud töös kasutati kategooriate valiidsuse tagamiseks eksperthinnangut.

4. TULEMUSED

4.1 Raha tähtsus

Antud töös nimetatakse esimeseks perioodiks ajavahemiku 1. jaanuar kuni 15. jaanuar 2011, mil Eesti Vabariigis oli käibel kaks raha, nii Eesti kroon kui ka Euroopa ühisraha euro. Teiseks perioodiks nimetatakse ajavahemikku 17.03–05.04.2011 (kaks kuud peale rahavahetusperioodi), mil Eesti Vabariigis oli käibel ainult euro.

Raha tähtsust käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 1 (vt lisa 1 ja 2). Uurimustulemustest selgus (vt tabel 2), et kutsekooli õpilaste hinnangul on raha neile väga tähtis. Esimesel perioodil pidas raha väga tähtsaks 166 (39%) kutsekooli õpilast ning teisel perioodil 120 (37%) õpilast. Võrreldes kutsekooli õpilaste hinnanguid raha tähtsusele esimesel ja teisel perioodil selgus, et olulist erinevust pole (Mann-Whitney testiga $Z = -0,71$; $p > 0,05$).

Tabel 2. Raha tähtsus kutsekooli õpilastele I ja II perioodil

I periood			II periood		
Skaala	Sagedus	Vastanute %	Skaala	Sagedus	Vastanute %
1			1		
Üldse mitte tähtis	3	1%	Üldse mitte tähtis	2	1%
2	3	1%	2	0	0%
3	8	2%	3	7	2%
4	44	10%	4	37	11%
5	89	21%	5	76	23%
6	113	27%	6	87	26%
7			7		
Väga tähtis	166	39%	Väga tähtis	120	37%

4.2 Raha tähendus

Kutsekooli õpilaste raha tähendust käsitles kummaski küsimustikus küsimus number 2 (vt lisa 1 ja 2). Kuna tegemist oli avatud küsimustega, siis moodustati üksikvastuste alusel kategooriad ja neist üldkategooriad ning kategooriate ning üksikvastuste esinemissagedused (vt tabel 3). Vastused sellele küsimusele jagunesid esimesel perioodil kõige sagedamini (41% juhtudest) raha funktsioonide kategooriasse (vt tabel 3). Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja kolm raha funktsiooni: maksevahend, väärtuse kogumise vahend ning arvestusühik. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks ostmine (16% juhtudest), millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on ostmiseks.

Teiseks kategooriaks oli (vt tabel 3) avarduvad võimalused elus (17%), mille all olid järgmised alakategooriatest: meelelahutus ja vaba aeg, eneseteostus, erinevad võimalused, individuaalsete vajaduste rahuldamine, elukvaliteedi parandamine ning kindlustunne ja turvalisus. Avarduvad võimalused elus kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks eneseteostus (5%).

Kolmandaks kategooriaks oli (vt tabel 3) primaarsete vajaduste rahuldamise (17%) kategooria. Primaarsete vajaduste rahuldamise kategooria all olid järgmised alakategooriad: söök ja jook ning eluks vajalik, millest viimane oli kaalukam (10%) alakategooria.

Neljandaks ja viiendaks kategooriaks (vt tabel 3) olid hinnangud rahale. Positiivne hinnang rahale (14%) ja negatiivne hinnang rahale (2%). Positiivne hinnang rahale kategooria all olid järgmised alakategooriad: positiivne hinnang ning tähtsus ja vajalikkus, millest viimane oli kaalukam alakategooria (13%). Negatiivne hinnang rahale kategooria all olid järgmised alakategooriad: negatiivne hinnang ja neutraalne hinnang, millest kaalukam oli viimane (2%).

Kuuendaks kategooriaks oli raha (8%), mis koosnes järgnevatest alakategooriatest: raha ja palk, millest esimene oli kaalukam (4%) alakategooria. Ning viimaseks kategooriaks raha tähenduse all oli kõrge staatus (1%).

Kutsekooli õpilaste vastused raha tähenduse kohta jagunesid teisel perioodil kõige sagedamini raha funktsioonide (vt tabel 3) kategooriasse (44% juhtudest). Kutsekooli õpilaste

vastustest tuli välja üks raha funktsioon, milleks oli maksevahend. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks ostmine (24% juhtudest), millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha seda raha, mis on ostmiseks.

Teiseks kategooriaks oli (vt tabel 3) eneseteostus ja avarduvad võimalused elus (16%), mis koosnes järgnevatest alakategooriatest: meelelahutus ja vaba aeg, eneseteostus, erinevad võimalused, individuaalsete vajaduste rahuldamine ja elukvaliteedi parandamine. Eneseteostus oli kõige kaalukamaks alakategooria (4%).

Kolmandaks kategooriaks oli (vt tabel 3) primaarsete vajaduste rahuldamise kategooria (12%). Primaarsete vajaduste rahuldamise kategooria koosnes järgnevatest alakategooriatest: söök ja jook ning eluks vajalik, millest viimane oli kaalukam (7%).

Neljandaks ja viiendaks olid hinnangud rahale. Neljandaks kategooriaks oli positiivne hinnang rahale (16%) ning viiendaks oli negatiivne hinnang rahale (4%). Kategooria positiivne hinnang koosnes kahest alakategooriast: positiivne hinnang ja tähtsus ning vajalikkus, millest viimane oli kaalukam (13%). Negatiivse hinnangu kategooria koosnes järgnevatest alakategooriatest: negatiivne hinnang ja neutraalne hinnang, millest viimane oli kaalukam (2%).

Järgmiseks kategooriaks oli raha (6%), mis moodustus kahest alakategooriast: raha ja palk, millest esimene oli kaalukam (4%). Ning viimaseks kategooriaks oli kõrge staatus (2%).

Esimesel ja teisel perioodil tähendas raha kutsekooli õpilastele ostmist, mis võimaldab eneseteostust ja on eluks vajalik.

Tabel 3. Raha tähenduse kategooriad ja alakategooriad kutsekooli õpilastele I ja II perioodil (sulgude sees on üksikvastuste arv)

I periood raha tähendus		II periood raha tähendus	
Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad
POSITIIVNE HINNANG RAHALE 14%	NEGATIIVNE HINNANG RAHALE 2%	POSITIIVNE HINNANG RAHALE 16%	NEGATIIVNE HINNANG RAHALE 4%
Positiivne hinnang (6)	Negatiivne hinnang (5)	Positiivne hinnang (18)	Negatiivne hinnang (8)
Tähtsus/Vajalikkus (80)	Neutraalne hinnang (9)	Tähtsus/Vajalikkus (64)	Neutraalne hinnang (12)
RAHA FUNKTSIOONID 41%	RAHA 8%	RAHA FUNKTSIOONID 44%	RAHA 6%
Kogumine (2)	Raha (25)	Kulutamine (36)	Raha (18)
Kulutamine (71)	Palk (16)	Maksevahend (67)	Palk (12)
Maksevahend (75)		Ostmine (119)	
Väärtuse mõõt (6)			
Ostmine (99)			
ENESETEOSTUS JA AAVARDUVAD VÕIMALUSED ELUS 17%	PRIMAARSETE VAJADUSTE RAHULDAMINE 17%	ENESETEOSTUS JA AAVARDUVAD VÕIMALUSED ELUS 16%	PRIMAARSETE VAJADUSTE RAHULDAMINE 12%
Meelelahutus ja vaba aeg (22)	Söök ja jook (39)	Meelelahutus ja vaba aeg (17)	Söök ja jook (26)
Eneseteostus (32)	Eluks vajalik (63)	Eneseteostus (20)	Eluks vajalik (36)
Erinevad võimalused (21)		Erinevad võimalused (15)	
Individuaalsete vajaduste rahuldamine (19)		Individuaalsete vajaduste rahuldamine (14)	
Elukvaliteedi parandamine (9)		Elukvaliteedi parandamine (14)	
Kindlustunne ja turvalisus (3)			
KÕRGE STAATUS 1%		KÕRGE STAATUS 2%	
Kõrge staatus (6)		Kõrge staatus (9)	

4.3 Taskuraha tähtsus

Taskuraha tähtsust käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 3 (vt lisa 1 ja 2).

Kutsekooli õpilaste hinnangul on taskuraha neile väga tähtis. Uurimusest selgus (vt tabel 4), et esimesel perioodil pidas taskuraha väga tähtsaks 146 õpilast (34%) ning teisel perioodil 106 õpilast (33%). Võrreldes esimese perioodi taskuraha tähtsust kutsekooli õpilastele teise

perioodiga ei olnud olulist erinevust kõikide vastusevariantide lõikes (Mann-Whitney testiga $Z = -0,27$; $p > 0,05$).

Tabel 4. Taskuraha tähtsus kutsekooli õpilastele I ja II perioodil

I periood			II periood		
Skaala	Sagedus	Vastanute %	Skaala	Sagedus	Vastanute %
1	20	5%	1	15	5%
Üldse mitte tähtis			Üldse mitte tähtis		
2	18	4%	2	8	3%
3	23	5%	3	24	7%
4	58	14%	4	46	14%
5	83	20%	5	63	19%
6	77	18%	6	63	19%
7	146	34%	7	106	33%
Väga tähtis			Väga tähtis		

4.4 Taskuraha tähendus

Taskuraha tähendust kutsekooli õpilastele käsitles kummaski küsimustikus küsimus number 4 (vt lisa 1 ja 2). Vastused sellele küsimusele jagunesid esimesel perioodil kõige sagedamini (30%) raha funktsioonide kategooriasse (vt tabel 5). Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja kaks raha funktsiooni: maksevahend ja väärtuse kogumise vahend. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige rohkem alakategooriaid, millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on vaba isiklik raha kulutamiseks (12%).

Teiseks kategooriaks oli (vt tabel 5) taskuraha kasvatuslik aspekt (22%). Taskuraha kasvatusliku aspekti kategooria all olid järgmised alakategooriad: vanemate poolt antud, tingimusteta saadud raha, regulaarselt saadav raha, kasvatuslik aspekt ja ei saa taskuraha. Taskuraha kasvatusliku aspekti kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks vanemate poolt antud (8%).

Kolmandaks kategooriaks esimesel perioodil oli (vt tabel 5) võimaluste avardumine (15%), mis koosnes järgmistest alakategooriatest: meelelahutus ja vaba aeg ning isiklike vajaduste rahuldamine. Võimaluste avardumise kaalukamaks alakategooriaks oli isiklike vajaduste rahuldamine (10%).

Neljandaks kategooriaks (vt tabel 5) oli primaarsete vajaduste rahuldamine (14%), mis koosnes järgnevatest alakategooriatest: maiustused, elamiseks, söök ja jook. Antud kategooria kõige kaalukamaks alakategooriaks oli söök ja jook (10%).

Viiendaks ja kuuendaks kategooriaks esimesel perioodil olid (vt tabel 5) hinnangud taskurahale. Positiivne hinnang taskurahale (7%) ja negatiivne hinnang taskurahale (6%).

Ning seitsmendaks kategooriaks oli raha (6%). Raha kategooria koosnes järgnevatest alakategooriatest: palk ja raha (vt tabel 5).

Kutsekooli õpilaste vastused taskuraha tähendusele (vt tabel 5) teisel perioodil jagunesid kõige sagedamini raha funktsioonide kategooriasse (28%). Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja kaks raha funktsiooni: maksevahend ja väärtuse kogumise vahend. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige rohkem alakategooriaid, millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on kulutamiseks (13%).

Teiseks kategooriaks (vt tabel 5) oli taskuraha kasvatuslik aspekt (22%), mille arvukamaks alakategooriaks oli vanemate poolt antud (9%).

Kolmandaks kategooriaks teisel perioodil oli (vt tabel 5) võimaluste avarumine (17%), mille vastandiks tuli õpilaste vastustest välja kategooria primaarsete vajaduste rahuldamine (12%). Võimaluste avarumise kategooria alla kuulusid järgmised alakategooriad: meelelahutus ja vaba aeg ning isiklike vajaduste rahuldamine, millest viimane oli kahest alakategooriast kaalukam (10%). Primaarsete vajaduste rahuldamise kategooria all olid järgnevad alakategooriad: elamiseks, maiustused ning söök ja jook, millest viimane oli antud alakategooriatest kaalukaim (8%).

Neljandaks ja viiendaks kategooriaks olid (vt tabel 5) hinnangud taskurahale. Positiivne hinnang taskurahale (11%) ja negatiivne hinnang taskurahale (5%). Ning kuuendaks kategooriaks oli raha (6%). Raha kategooria koosnes järgnevatest alakategooriatest: palk ja raha.

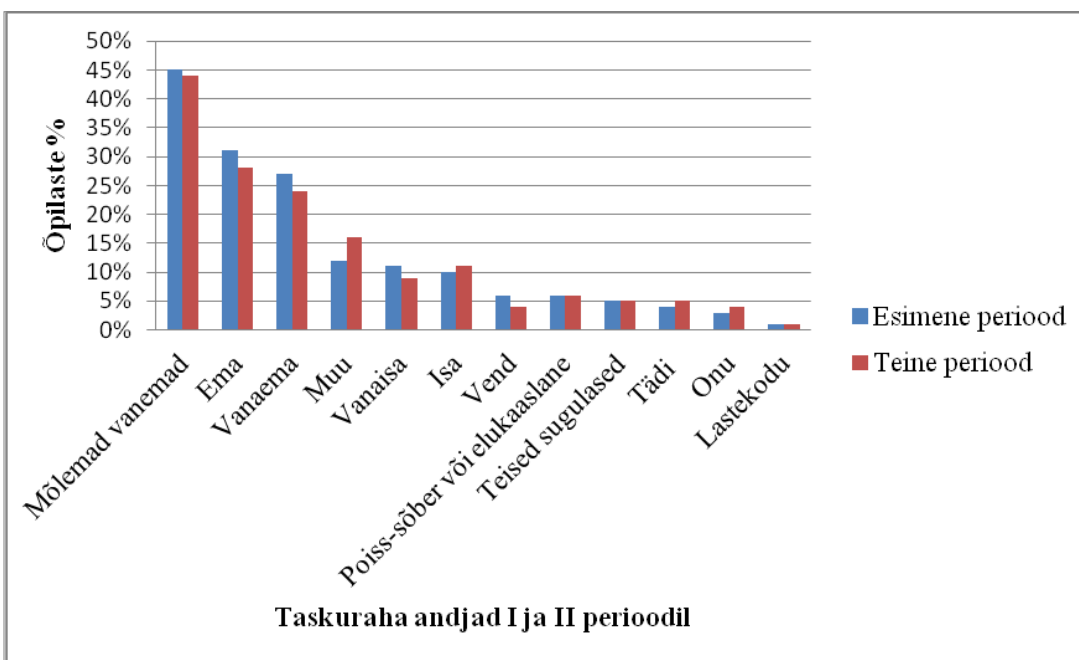
Tabel 5. Taskuraha tähenduse I ja II perioodi kategooriad ja alakategooriad (sulgudes üksikvastuste arv)

I periood taskuraha tähendus		II periood taskuraha tähendus	
Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad
POSITIIVNE HINNANG TASKURAHALE 7% Taskuraha tähtsus ja vajalikkus (30) Positiivne hinnang (4)	NEGATIIVNE HINNANG TASKURAHALE 6% Neutraalne hinnang (21) Negatiivne hinnang (2) Väike summa (3)	POSITIIVNE HINNANG TASKURAHALE 11% Taskuraha tähtsus ja vajalikkus (31) Positiivne hinnang (12) Võimalused ja õnn (3)	NEGATIIVNE HINNANG TASKURAHALE 5% Neutraalne hinnang (19) Negatiivne hinnang (2) Väike summa (2)
RAHA FUNKTSIOONID 30% Vaba isiklik raha kulutamiseks (62) Kulutamiseks (60) Riided (5) Vajalikud kulutused (23) Legaalsed uimastid (8) Kogumine (3)	RAHA 6% Raha (27) Palk (6)	RAHA FUNKTSIOONID 28% Vaba isiklik raha kulutamiseks (38) Kulutamiseks (57) Vajalikud kulutused (14) Transport (3) Legaalsed uimastid (6) Kogumine (4)	RAHA 6% Raha (17) Palk (7)
PRIMAARSETE VAJADUSTE RAHULDAMINE 14% Elamiseks (9) Söök ja jook (51) Maiustused (12)	VÕIMALUSTE AVARDUMINE 15% Meelelahutus ja vaba aeg (28) Isiklike vajaduste rahuldamine (53)	PRIMAARSETE VAJADUSTE RAHULDAMINE 12% Elamiseks (7) Söök ja jook (34) Maiustused (11)	VÕIMALUSTE AVARDUMINE 17% Meelelahutus ja vaba aeg (30) Isiklike vajaduste rahuldamine (43)
TASKURAHA KASVATUSLIK ASPEKT 22% Vanemate poolt antud (40) Tingimusteta saadud raha (14) Regulaarselt saadav raha (18) Kasvatuslik aspekt (19) Ei saa taskuraha (23)		TASKURAHA KASVATUSLIK ASPEKT 22% Vanemate poolt antud (37) Tingimusteta saadud raha (9) Regulaarselt saadav raha (12) Kasvatuslik aspekt (18) Ei saa taskuraha (18)	

4.5 Taskuraha saamine

Uurimustulemustest selgus (vt joonis 2), et kutsekooli õpilaste hinnangul on põhilisteks taskuraha andjateks esimesel perioodil on 45% juhtudest mõlemad vanemad ning 31% juhtudest on selleks ema. 27% juhtudest on taskuraha andjaks vanaema ja 12% juhtudest on selleks keegi muu (näiteks õde, sõber). 11% juhtudest on taskuraha andjaks vanaisa ja 10% juhtudest isa. Veel saadakse taskuraha vennalt (6%), poiss-sõbralt või elukaaslaselt (6%), teistelt sugulastelt (5%), tädilt (4%), onult (3%) ja lastekodult (1%).

Mõlemad vanemad annavad kutsekooli õpilastele esimesel perioodil nende hinnangul oluliselt sagedamini taskuraha kui ema või isa üksi ($\chi^2=183,45$; $p<0.01$)

Joonis 2. Taskuraha saamine kutsekooli õpilaste seas esimesel ja teisel perioodil

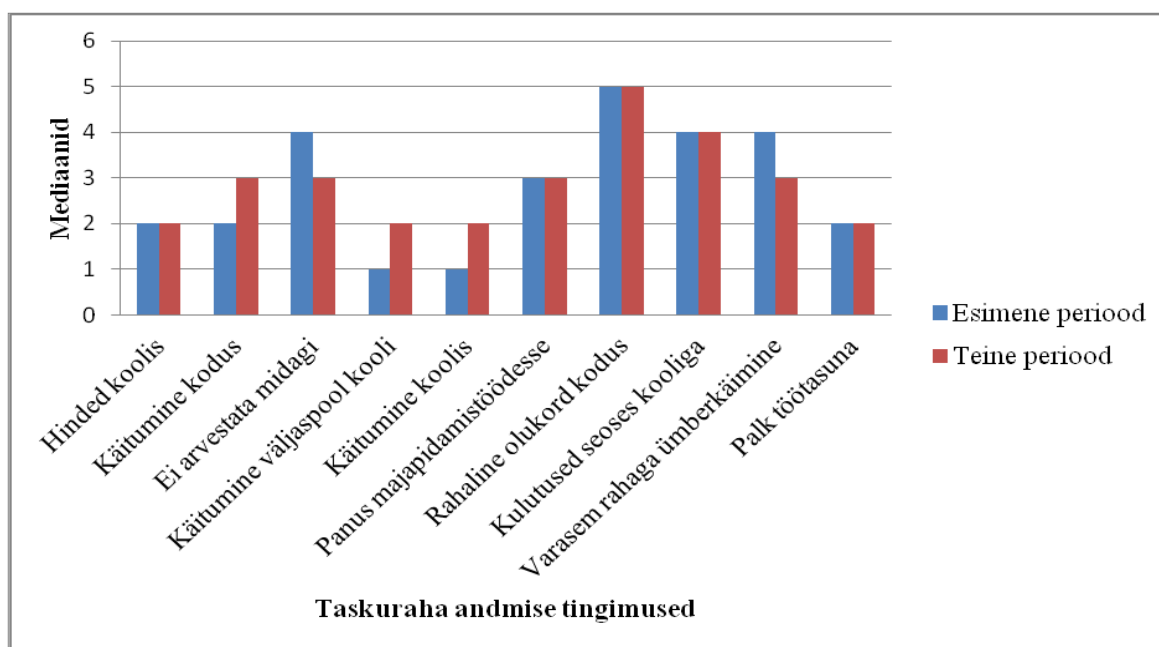
Uurimustulemustest selgus (vt joonis 2), et kutsekooli õpilaste hinnangul on põhilisteks taskuraha andjateks teisel perioodil 44% juhtudest mõlemad vanemad ning 28% juhtudest ema.

24% juhtudest on taskuraha andjaks vanaema ja 16% juhtudest on selleks keegi muu (näiteks õde, sõber). 11% juhtudest on taskuraha andjaks isa ning 9% juhtudest vanaisa. Veel saadakse taskuraha poiss-sõbralt või elukaaslaselt (6%), teistelt sugulastelt (5%), tädilt (5%), onult (4%), vennalt (4%) ja lastekodult (1%).

Mõlemad vanemad annavad kutsekooli õpilastele nende hinnangul teisel perioodil oluliselt sagedamini taskuraha kui ema või isa üksi ($\chi^2=116,98$; $p<0.01$).

4.6 Taskuraha andmine

Taskuraha andmist ja sellega kaasnevaid tingimusi käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 6 (vt lisa 1 ja 2). Uurimusest selgus (vt joonis 3), et kutsekooli õpilaste hinnanguil arvestatakse nii esimesel, kui ka teisel perioodil taskuraha andmisel kõige enam rahalist olukorda kodus. Taskuraha andmisel arvestati kutsekooli õpilaste arvates kõige enam rahalist olukorda kodus esimesel perioodil 33% ja teisel perioodil 30% juhtudest. Esimesel perioodil arvestatakse kutsekooli õpilaste hinnangul taskuraha andmisel kodust rahalist olukorda oluliselt enam, kui kulutusi seoses kooliga (Wilcoxon'i testiga $Z= -9,20$; $p<0,01$). Teisel perioodil arvestatakse samuti taskuraha andmisel oluliselt enam rahalist olukorda kodus, kui kulutusi seoses kooliga ($Z= -8,47$; $p<0,01$)

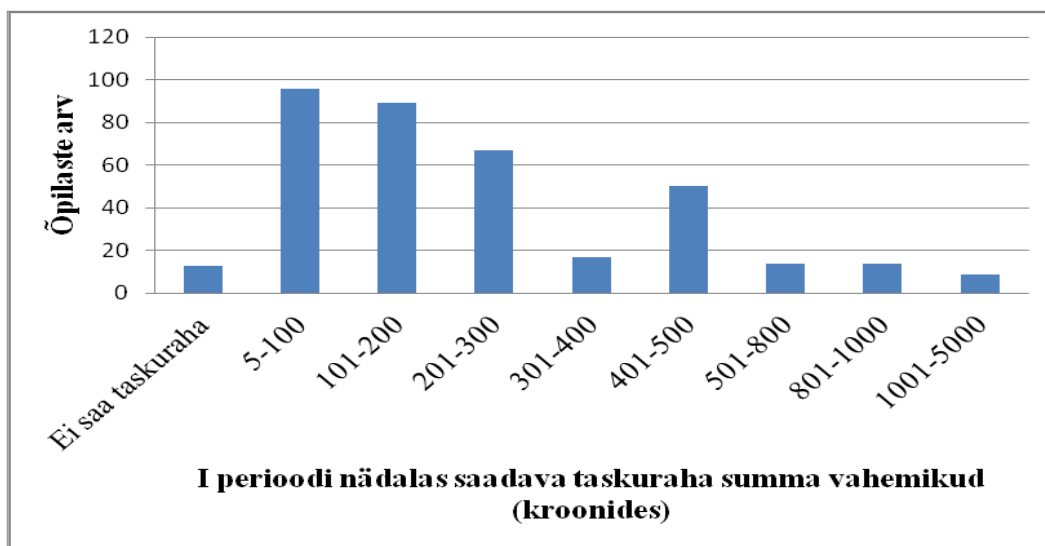
Joonis 3. Taskuraha andmise tingimused I ja II perioodil (mediaanides)

4.7 Nädalas saadava taskuraha keskmine suurus

Nädalas saadavat taskuraha summat käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 7 (vt lisa 1 ja 2). Uurimustulemustest selgus (vt tabel 6 ja joonis 4), et esimese perioodi kutsekooli õpilaste hulgas oli kõige rohkem neid, kes said nädalas taskuraha vahemikus 5–100 krooni (26% juhtudest), 101–200 krooni (24% juhtudest) ja 201–300 krooni (18% juhtudest). Kõige rohkem anti esimesel perioodil taskuraha summas 100 krooni (14% juhtudest), 200 krooni (14% juhtudest) ning 300 ja 500 krooni (mõlemad 13% juhtudest). Esimese perioodi kutsekooli õpilaste keskmine taskuraha summa nädalas on 311,7 krooni.

Tabel 6. Kutsekooli õpilaste nädalase taskuraha suurus (kroonides) I perioodil

Saadava taskuraha summa vahemik nädalas (kroonides)	Vastanute arv	%
Ei saa taskuraha	13	4%
5-100	96	26%
101-200	89	24%
201-300	67	18%
301-400	17	5%
401-500	50	14%
501-800	14	4%
801-1000	14	4%
1001-5000	9	2%

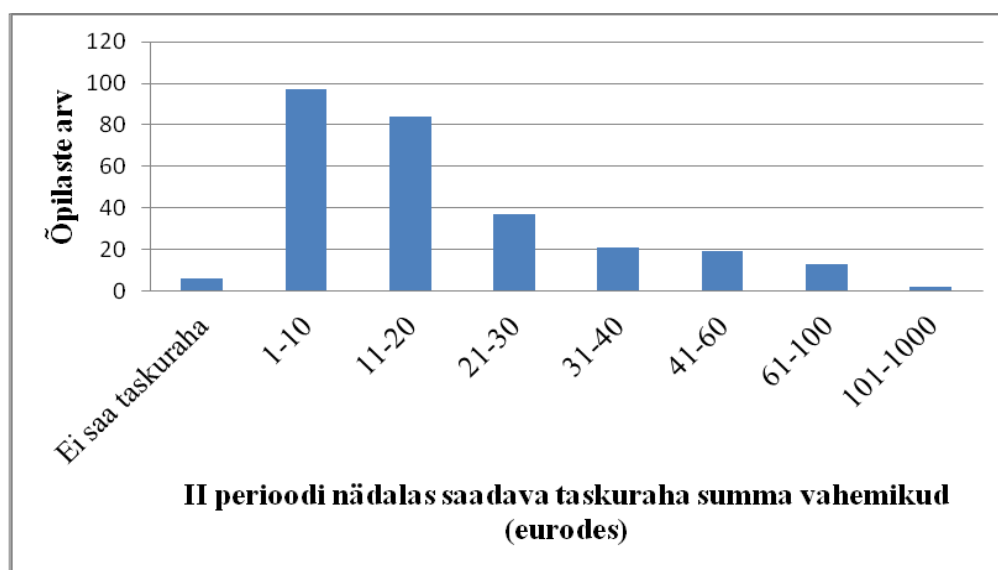

Joonis 4. Nädalas saadavate taskuraha summade vahemikud (kroonides) I perioodil

Uurimustulemused näitasid (vt tabel 7 ja joonis 5), et teise perioodi kutsekooli õpilaste hulgas oli kõige rohkem neid, kes said nädalas taskuraha vahemikus 1-10 € (35% juhtudest), 11-20 € (30% juhtudest) ja 21-30 € (13% juhtudest). Kõige rohkem anti teisel perioodil taskuraha summas 10 € (19% juhtudest), 20 € (16% juhtudest) ja 15 € (9% juhtudest). Teise perioodi kutsekooli õpilaste keskmine taskuraha summa nädalas on 26,3 eurot.

Tabel 7. Kutsekooli õpilaste nädalase taskuraha suurus (eurodes) II perioodil

Saadava taskuraha summa vahemik nädalas (eurodes)	Vastanute arv	%
Ei saa taskuraha (0)	6	2%
1-10	97	35%
11-20	84	30%
21-30	37	13%
31-40	21	8%
41-60	19	7%
61-100	13	5%
101-1000	2	1%

Joonis 5. Nädalas saadavate taskuraha summade vahemikud (eurodes) II perioodil

Esimese perioodi kutsekooli õpilaste keskmine nädalas saadav taskuraha summa oli 311,7 Eesti krooni ehk 19,92 €. Teise perioodi kutsekooli õpilaste nädalas saadav keskmine taskuraha summa oli 26,3 € ehk 411,51 Eesti krooni. Seega saavad teise perioodi kutsekooli

õpilased nädalas keskmiselt 6,38 € (99.8 Eesti krooni) enam, kui esimese perioodi kutsekooli õpilased.

Esimesel perioodil oli kõige rohkem neid õpilasi, kes said nädalas taskuraha vahemikus 5–100 krooni (0,32– 6,4 €). Teisel perioodil oli kõige rohkem neid õpilasi, kes said nädalas taskuraha vahemikus 1–10 € (15,6–156,5 krooni). Esimesel perioodil anti kõige rohkem taskuraha summas 100 krooni (6,4 €) ning teisel perioodil 10 € (156,5 krooni). Seega saavad teise perioodi kutsekooliõpilased nädalas ligikaudu 3,6 € (56 krooni) rohkem taskuraha, kui esimese perioodi kutsekooliõpilased.

4.8 Rahulolu taskuraha suurusega

Taskuraha suurusega rahulolu käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 8 (vt lisa 1 ja 2). Uurimustulemustest selgus (vt tabel 8), et kutsekooli õpilased hindavad saadavat taskuraha summat parajaks. Esimesel perioodil hindas saadavat taskuraha summat enda jaoks parajaks 72% kutsekooli õpilasi ja teisel perioodil 74% kutsekooli õpilastest. Saadavat summat hindas enda jaoks väikeseks 25% esimese perioodi kutsekooli õpilasi ja 22% teise perioodi kutsekooli õpilasi. Saadavat taskuraha summat hindasid enda jaoks suureks 3% esimese ja teise perioodi kutsekooli õpilasi.

Tabel 8. Kutsekooli õpilaste rahulolu saadava taskuraha suurusega I ja II perioodil

I periood			II periood		
Skaala	Sagedus	Vastanute %	Skaala	Sagedus	Vastanute %
Väike	100	25%	Väike	67	22%
Paras	294	72%	Paras	224	74%
Suur	13	3%	Suur	10	3%

Oma taskuraha suuruse võrdlust eakaaslaste omaga käsitles mõlemas ankeedis küsimus number 9 (vt lisa 2). Uurimusest selgus (vt tabel 9), et nii esimesel, kui ka teisel perioodil olid kutsekooli õpilased rahul oma taskuraha suurusega võrreldes eakaaslastega. Esimesel perioodil hindas oma taskuraha suurust eakaaslastega võrreldes parajaks 72% kutsekooli õpilastest ja teisel perioodil 74% kutsekooli õpilastest. Võrreldes eakaaslastega hindas saadavat taskuraha summat

ebapiisavaks 23% esimese 19 % teise perioodi kutsekooli õpilasi. 5% esimese perioodi kutsekooli õpilasi ja 7% teise perioodi kutsekooli õpilasi arvas, et saadav taskuraha summa võrreldes eakaaslastega on suurem.

Tabel 9. Kutsekooli õpilaste rahulolu taskuraha suurusega võrreldes eakaaslastega I ja II perioodil

I periood			II periood		
Skaala	Sagedus	Vastanute %	Skaala	Sagedus	Vastanute %
Väike	93	23%	Väike	58	19%
Paras	293	72%	Paras	222	74%
Suur	20	5%	Suur	20	7%

4.9 Taskuraha kulutamine

Taskuraha kulutamist kutsekooli õpilastele käsitles kummaski küsimustikus küsimus number 10 (vt lisa 1 ja 2). Kuna tegemist oli avatud küsimustega, siis moodustati üksikvastuste alusel kategooriad ja neist üldkategooriad ning kategooriate ning üksikvastuste esinemissagedused (vt tabel 10).

Vastused sellele küsimusele jagunesid esimesel perioodil kõige sagedamini raha funktsioonide (vt tabel 10) kategooriasse (38% juhtudest). Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja kaks raha funktsiooni: maksevahend ja väärtuse kogumise vahend. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige rohkem alakategooriaid, millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on vajalike ostude ja kulutuste katteks (12%).

Teiseks kategooriaks (vt tabel 10) oli primaarsed vajadused (32%). Primaarsete vajaduste kategooria all olid järgmised alakategooriatest: söök ja jook, magus, nänn, elamiseks ja materiaalse majandusliku olukorra parandamine. Primaarsete vajaduste kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks söök ja jook (28%).

Kolmandaks kategooriaks (vt tabel 10) oli eneseteostus ja avarduvad võimalused elus (30%). Kategooria eneseteostus ja avarduvad võimalused elus all olid järgmised alakategooriad: isiklike vajaduste rahuldamine, meelelahutus ja vaba aeg ning riided. Kõige kaalukam alakategooria oli neist meelelahutus ja vaba aeg (18%).

Neljandaks kategooriaks oli (vt tabel 10) ei saa taskuraha (0,3%).

Kutsekooli õpilastele vastused taskuraha kulutamisele teisel perioodil jagunesid kõige sagedamini raha funktsioonide (vt tabel 10) kategooria alla (37%). Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja kaks raha funktsiooni: maksevahend ja väärtuse kogumise vahend. Raha funktsioonide kategooria all oli kõige rohkem alakategooriaid, millest selgus, et kutsekooli õpilaste jaoks tähendab taskuraha raha, mis on vajalike ostude ja kulutuste katteks (11%).

Teiseks kategooriaks oli (vt tabel 10) primaarsed vajadused (35%). Primaarsete vajaduste kategooria all olid järgmised alakategooriad: söök ja jook, magus, nänn, elamiseks ja materiaalse majandusliku olukorra parandamine. Primaarsete vajaduste kategooria all oli kõige kaalukamaks alakategooriaks söök ja jook (31%).

Kolmandaks kategooriaks oli (vt tabel 10) eneseteostus ja avarduvad võimalused elus (27%). Eneseteostus ja avarduvad võimalused elus all olid järgmised alakategooriad: isiklike vajaduste rahuldamine, meelelahutus ja vaba aeg ning välimus ja riided. Kõige kaalukam alakategooria oli neist meelelahutus ja vaba aeg (14%).

Neljandaks kategooriaks oli (vt tabel 10) ei saa taskuraha (0,2%).

Nii esimesel, kui ka teisel perioodil kulutavad kutsekooli õpilased oma taskuraha peamiselt vajalike asjade ostmiseks, primaarsetele vajadustele nagu söögile ja joogile ning eneseteostusele ja avarduvatele võimalustele elus nagu meelelahutus ja vaba aeg.

Tabel 10. Taskuraha kulutamise kategooriad ja alakategooriad (sulgudes on üksikvastuste arv)

Taskuraha kulutamine I perioodil		Taskuraha kulutamine II perioodil	
Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad
RAHA FUNKTSIOONID 38% Vajalikud ostud ja kulutused (93) Legaalsed uimastid (45) Kooliga seotud kulutused (24) Transpordiga seotud kulutused (48) Ostmine (38) Kulutamine (17) Maksude katteks (17) Kogumine (16)		RAHA FUNKTSIOONID 37% Vajalikud ostud ja kulutused (62) Legaalsed uimastid (38) Kooliga seotud kulutused (10) Transpordiga seotud kulutused (37) Ostmine (29) Kulutamine (14) Maksude katteks (8) Völgade katteks (2) Kogumine (8)	
PRIMAARSED VAJADUSED 32% Söök ja jook (219) Magus (9) Elamiseks (8) Materiaalse majandusliku olukorra parandamine (6) Nänn (12)	ENESETEOSTUS JA AVARUVAD VÖIMALUSED ELUS 30% Isiklike vajaduste rahuldamine (39) Meelelahutus ja vaba aeg (140) Välimus ja riided (56)	PRIMAARSED VAJADUSED 35% Söök ja jook (170) Magus (7) Elamiseks (8) Materiaalse majandusliku olukorra parandamine (1) Nänn (10)	ENESETEOSTUS JA AVARUVAD VÖIMALUSED ELUS 27% Isiklike vajaduste rahuldamine (31) Meelelahutus ja vaba aeg (75) Välimus ja riided (46)
EI SAA TASKURAHHA 0,3%		EI SAA TASKURAHHA 0,2%	

4.10 Eesti krooni tähtsus

Eesti krooni tähtsust käsitles esimeses ankeedis küsimus number 12 (vt lisa 1).

Uurimustulemustest selgus (vt tabel 11), et esimesel perioodil hindasid kutsekooli õpilased Eesti krooni enda jaoks väga tähtsaks. Esimesel perioodil hindas Eesti krooni väga tähtsaks 185 kutsekooli õpilast (44%).

Tabel 11. Eesti krooni tähtsus kutsekooli õpilastele I perioodil

Skaala	I periood	
	Sagedus	Vastanute %
1	40	9%
Üldse mitte tähtis		
2	12	3%
3	23	5%
4	47	11%
5	61	14%
6	57	13%
7	185	44%
Väga tähtis		

4.11 Eesti krooni tähendus

Eesti krooni tähendust kutsekooli õpilastele esimesel perioodil käsitles esimeses küsimustikus küsimus number 11 (vt lisa 1). Vastused sellele küsimusele jagunesid esimesel perioodil kõige sagedamini positiivne hinnang Eesti kroonile (vt tabel 12) kategooriasse (28% juhtudest).

Kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja ka negatiiv hinnanguaspekt, nimelt kategooria negatiivne hinnang Eesti kroonile (6%). Positiivne hinnang Eesti kroonile kategooria all oli kõige rohkem alakategooriaid, millest selgus, et Eesti kroon on kutsekooli õpilastele tähtis (14%).

Teiseks kategooriaks oli Eesti sümbol (27%), mis koosnes kahest alakategooriast: Eesti omapära kadu ja Eesti sümbol, millest viimane oli esimest kaalukam (25%).

Kolmandaks kategooriaks oli käibelt läinud EEK (13%).

Neljandaks kategooriaks oli (vt tabel 12) Eesti krooniga (kursiga) harjunud (10%), millele vastandus kategooria euro kõrge kurss (4%). Eesti krooniga (kursiga) harjunud kategooria moodustus kahest alakategooriast, milleks olid lihtne, kerge, mugav EEK ja Eesti krooniga harjunud, millest viimane oli kaalukam (6%). Kategooria euro kõrge kurss moodustus kahest alakategooriast: euro kõrge kurss (2%) ja raske harjuda euro kursiga (2%).

Veel moodustusi kutsekooli õpilaste vastustest järgmised kategooriad Eesti krooni tähendusele esimesel perioodil: raha (8%), raha funktsioon (3%) ja euro negatiivne mõju majandusele (0,3%).

Eesti kroon tähendas kutsekooli õpilastele rahavahetusperioodil tähtsat Eesti sümbolit, millega nad olid harjunud, lisades, et see on juba käibelt läinud.

Euro tähendust kutsekooli õpilastele esimesel perioodil käsitles esimeses küsimustikus küsimus number 13 (vt lisa 1). Vastused sellele küsimusele jagunesid esimesel perioodil kõige sagedamini negatiivne hinnang eurole (vt tabel 12) kategooriasse (28%), kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja ka positiivne hinnanguaspekt, kategooria positiivne hinnang eurole (5%).

Teiseks kategooriaks oli euro kõrge kurss (15%). Antud kategooria moodustus järgnevatest alakategooriatest: ümberarvutamine ja euro kõrge kurss, millest viimane oli kaalukam (13%).

Kolmandaks kategooriaks (vt tabel 12) oli EL ühisraha (12%), millega seostub järgmine kategooria uus raha euro (10%). EL ühisraha kategooria koosnes järgnevatest alakategooriatest: EL, EL ühisraha ja EL ühisraha hüved, millest viimane oli neist kolmest kaalukaim (5%). Uus raha euro moodustus kahest järgmisest alakategooriast: uus raha ning tulevik ja uudsus, millest esimene alakategooria oli kaalukam (8%).

Veel moodustusi kutsekooli õpilaste vastustest järgmised kategooriad (vt tabel 13): raha (9%) ja raha funktsioon (4%); euro negatiivne mõju majandusele (7%) ja euro positiivne mõju Eesti majandusele (2%); Eesti sümbol (2%) ja positiivne hinnang Eesti kroonile (1%).

Tabel 12. Eesti krooni ja euro tähendus kutsekooli õpilastele I perioodil (sulgudes on üksikvastuste arv)

Eesti krooni tähendus I perioodil		Euro tähendus I perioodil	
Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad
POSITIIVNE HINNANG EESTI KROONILE 28% EEK parem kui EUR(40) Eesti krooni tähtsus (81) Ilus ja hea Eesti kroon (24) Positiivne hinnang EEK (14) Vabadust ja võimalusi (3)	NEGATIIVNE HINNANG EESTI KROONILE 6% Neutraalne hinnang EEK (33)	POSITIIVNE HINNANG EUROLE 5% Positiivne hinnang Eurole (14) EURi eelised/lihtsustab (3) Euro tähtsus (9) Euroga harjunud (2)	NEGATIIVNE HINNANG EUROLE 28% Negatiivne hinnang eurole (106) Pealesunnitud (6) Neutraalne hinnang eurole (64)
NEGATIIVNE HINNANG EUROLE 3% Neutraalne hinnang EUR (10) Negatiivne hinnang EUR (6)		POSITIIVNE HINNANG EESTI KROONILE 1%	
RAHA 8% Raha (45)	RAHA FUNKTSIOON 3% Maksevahend (15)	RAHA 9% Kupüür ja münt (5) Raha (51)	RAHA FUNKTSIOON 4% Maksevahend (26)
KÄIBELT LÄINUD EEK 13% Käibelt Läinud EEK (74)		EURO NEGATIIVNE MÕJU MAJANDUSELE 7% Hinnatõus (10) Negatiivne Eestile (5) Tekitab probleeme ja segadust (20) Ebakindel EUR(7)	EURO POSITIIVNE MÕJU EESTI MAJANDUSELE 2% Majanduslikult positiivne Eestile (15)
EURO NEGATIIVNE MÕJU MAJANDUSELE 0,3%		EEK EESTI SÜMBOL 2%	
EESTI SÜMBOL 27% Eesti sümbol (145) Eesti omapära kadu (10)		EL ÜHISRAHA 12% EL ühisraha (27) EL (20) EL ühisraha hüved (29)	UUS RAHA EURO 10% Tulevik ja uudsus (8) Uus raha (53)
EESTI KROONIGA (kursiga) HARJUNUD 10% Lihtne, kerge, mugav EEK (24) Eesti krooniga harjunud (34)	EURO KÕRGE KURSS 4% Euro kõrge kurss (11) Raske harjuda Euro kursiga(10)		EURO KÕRGE KURSS 15% Euro kõrge kurss (83) Ümberarvutamine (14)

4. 12 Euro tähendus

Euro tähendust kutsekooli õpilastele teisel perioodil käsitles teises küsimustikus küsimus number 11 (vt lisa 2). Vastused sellele küsimusele jagunesid teisel perioodil kõige sagedamini (vt tabel 13) negatiivne hinnang eurole kategooriasse (31% juhtudest), mille vastandiks tekkis kutsekooli õpilaste vastustest kategooria positiivne hinnang eurole (1%).

Teiseks kategooriaks oli raha (22%), millega seostub kategooria raha funktsioonid (7%).

Kolmandaks (vt tabel) kategooriaks oli euro kõrge kurss (12%), kutsekooli õpilaste vastustest tuli välja ka kategooria euro kursiga harjunud (1%). Euro kõrge kurss moodustus järgnevatest alakategooriatest: euro kursiga vaja harjuda, ümberarvutamine ja euro kõrge kurss, millest viimane oli ka kaalukaim (8%).

Neljandaks kategooriaks oli uus raha euro (11%), millega seostub kategooria EL ühisraha (6%).

Veel moodustusid kutsekooli õpilaste vastustest järgmised kategooriad: euro negatiivne mõju Eesti majandusele (5%) ja EEK parem kui EUR (3%).

Euro tähendusele andsid kutsekooli õpilased nii esimesel, kui ka teisel perioodil negatiivse hinnangu (vt tabel 13). Esimesel perioodil (vt tabel 12) tähendas euro kutsekooli õpilastele kõrget kurssi, EL ühisraha, mis toob kaasa endaga EL hüved ning uut raha neutraalses kontekstis. Teisel perioodil andsid kutsekooli õpilased eurole jätkuvalt tugeva negatiivse hinnangu (vt tabel 13), kuid nägid eurot nüüd juba rohkem raha tähenduses (22%). Kõrge kurss ja euro uudsus ei puudunud ka teisel perioodil kutsekooli õpilaste tähendusest eurole.

Tabel 13. Euro tähenduste kategooriad ja alakategooriad I ja II perioodil (sulgudes on üksikvastuste arv)

Euro tähendus I perioodil		Euro tähendus II perioodil	
Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad	Kategooriad ja alakategooriad
POSITIIVNE HINNG EUROLE 5% Positiivne hinnang Eurole (14) Euro eelised/lihtsustab (3) Euro tähtsus (9) Euroga harjunud (2)	NEGATIIVNE HINNANG EUROLE 28% Negatiivne hinnang eurole (106) Pealesunnitud (6) Neutraalne hinnang eurole (64)	POSITIIVNE HINNANG EUROLE 1% Positiivne hinnang eurole (2) Euro tähtsus (2) Kindlustunne (1)	NEGATIIVNE HINNANG EUROLE 31% Negatiivne hinnang eurole (71) Neutraalne hinnang eurole (64) Ebakindel euro (1)
EL ÜHISRAHA 12% EL ühisraha (27) EL (20) EL ühisraha hüved (29)	UUS RAHA EURO 10% Tulevik ja uudsus (8) Uus raha (53)	EL ÜHISRAHA 6% EL ühisraha (18) Euro eelised (9)	UUS RAHA EURO 11% Uus raha (24) Uus raha Euro (23)
EURO NEGATIIVNE MÕJU MAJANDUSELE 7% Hinnatõus (10) Negatiivne Eestile (5) Tekitab probleeme ja segadust (20) Ebakindel Euro (7)	EURO POSITIIVNE MÕJU EESTI MAJANDUSELE 2% Majanduslikult positiivne Eestile (15)	EURO NEGATIIVNE MÕJU EESTI MAJANDUSELE 5% Hinnatõus (17) Negatiivne Eesti majandusele (7)	
RAHA FUNKTSIOON 4% Maksevahend (26)	RAHA 9% Kupüür ja münt (5) Raha (51)	RAHA FUNKTSIOONID 7% Maksevahend (21) Arveldus (9)	RAHA 22% Raha (89) Kupüür ja münt (8)
EURO KÕRGE KURSS 15% Euro kõrge kurss (83) Ümberarvutamine (14)		EURO KÕRGE KURSS 12% Euro kõrge kurss (36) Ümberarvutamine (10) Euro kursiga vaja harjuda (10)	EURO KURSIGA HARJUNUD 1%
POSITIIVNE HINNANG EESTI KROONILE 1%	EEK EESTI SÜMBOL 2%	EEK PAREM KUI EUR 3%	

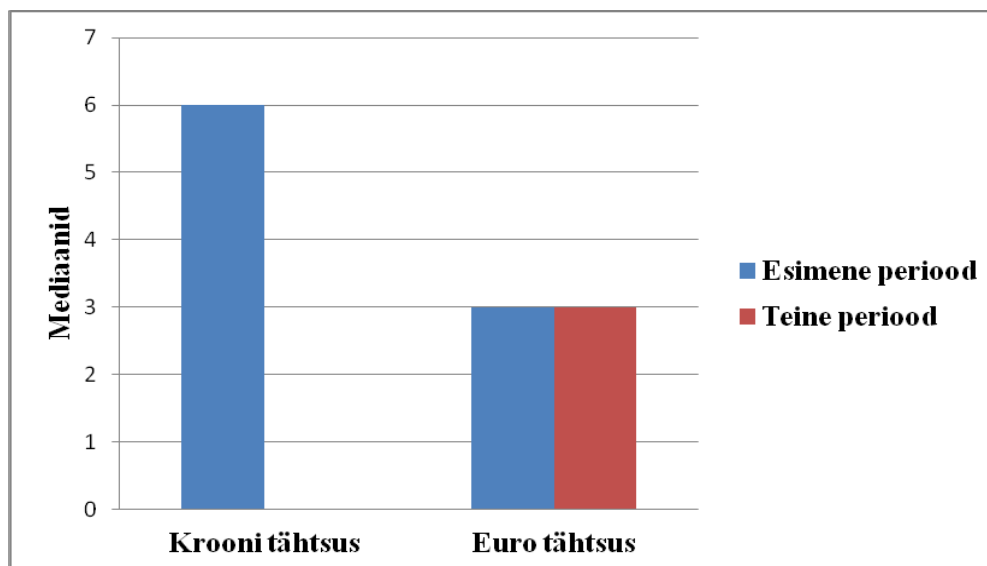
4.13 Euro tähtsus

Euro tähtsust käsitles esimeses ankeedis küsimus number 14 (vt lisa 1) ja teises ankeedis number 12 (vt lisa 2). Uurimustulemustest selgus (vt tabel 14), et nii esimesel, kui ka teisel perioodil hindasid kutsekooli õpilased eurot enda jaoks üldse mitte tähtsaks. Esimesel perioodil hindas Eurot üldse mitte tähtsaks 121 õpilast (29%) ning teisel perioodil 116 õpilast (36%).

Tabel 14. Euro tähtsus kutsekooli õpilastele I ja II perioodil

I periood			II periood		
Skaala	Sagedus	Vastanute %	Skaala	Sagedus	Vastanute %
1	121	29%	1	116	36%
Üldse mitte tähtis			Üldse mitte tähtis		
2	43	10%	2	32	10%
3	72	17%	3	32	10%
4	82	19%	4	73	23%
5	40	9%	5	32	10%
6	24	6%	6	15	5%
7	43	10%	7	25	8%
Väga tähtis			Väga tähtis		

Võrreldes esimesel perioodil Eesti krooni ja euro tähtsust kutsekooli õpilastele selgus, et kutsekooli õpilaste hinnangul on Eesti kroon neile esimesel perioodil tähtsam kui euro (vaata tabel 11 ja 14)(valikvastused 44% versus 29%; Wilcoxon testiga $Z = -11,30$; $p < 0,01$). Võrreldes esimese perioodi ja teise perioodi euro tähtsust kutsekooli õpilastele selgus, et olulist erinevust pole (valikvastused: 29% versus 36%; Mann-Whitney testiga $Z = -1,54$; $p > 0,05$)

Joonis 6. Eesti krooni ja euro tähtsus I ja II perioodil

4.14 Eesti krooni ja euro tähtsus esimesel perioodil raha funktsioonide lõikes

Eesti krooni tähtsust raha funktsioonide seisukohalt käsitles esimeses ankeedis küsimus number 15 (vt lisa 1) ja euro tähtsust käsitles samas ankeedis küsimus number 16 (vt lisa 2).

Rahavahetusperioodil oli kutsekooli õpilastele raha funktsioonide seisukohalt tähtsam Eesti kroon võrreldes euroga. Kõige tähtsamaks peeti rahavahetusperioodil Eesti krooni, mis funktsioneeris maksevahendina töö eest palga maksmisel (43%) ja maksevahend kaupade ja teenuste eest maksmiseks (39%). Kõige vähem nähti Eesti krooni kui vahetusvahendit, mille abil saab osta ja müüa teiste riikide raha (29%). Ning kõige vähem nähti eurot rahavahetusperioodil kui arvestusühikut, mille abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda (28%) ning väärtuse mõõtu, mille abil saab väljendada kauba hinda (29%) (tabel 15).

Uurimustulemustest selgus et esimesel perioodil oli kutsekooli õpilaste hinnangul kroon neile väärtuse mõõdu kandjana oluliselt tähtsam (Wilcoxon testiga $Z = -7,03$; $p < 0,01$), kui euro samal perioodil (vt tabel 15). Esimesel perioodil oli kutsekooli õpilaste hinnangul kroon neile ringlusvahendina oluliselt tähtsam ($Z = -3,95$; $p < 0,01$), kui euro samal perioodil. Veel selgus, et kutsekooli õpilaste hinnangul oli kroon neile kaupade ja teenuste maksevahendina esimesel

perioodil oluliselt tähtsam ($Z = -3,50$; $p < 0,01$), kui euro samal perioodil. Kutsekooli õpilased hindasid esimesel perioodil krooni tähtsust võlgade ja maksude maksevahendina oluliselt tähtsamaks ($Z = -3,87$; $p < 0,01$), kui eurot samal perioodil.

Veel selgus uurimustulemustest (vt tabel 15), et esimesel perioodil hindasid kutsekooli õpilased krooni maksevahendina töö eest palga maksmisel oluliselt tähtsamaks ($Z = -2,60$; $p < 0,05$), kui eurot samal perioodil. Kutsekooli õpilaste hinnangul oli kroon esimesel perioodil oluliselt tähtsam laenamisvahend ($Z = -2,11$; $p < 0,05$), kui euro samal perioodil. Kutsekooli õpilaste hinnangul oli kroon esimesel perioodil oluliselt tähtsam väärtuse ülekandmise vahend ($Z = -3,57$; $p < 0,01$), kui euro samal perioodil.

Veel hindasid kutsekooli õpilased esimesel perioodil krooni kui rikkuse omandamise ja säilitamise vahendit oluliselt tähtsamaks ($Z = -2,28$; $p < 0,05$), kui eurot samal perioodil. Ning kutsekooli õpilased hindasid esimesel perioodil krooni kui arvestusühikut kaupade väärtuste mõõtmiseks ja võrdlemiseks oluliselt tähtsamaks ($Z = -4,92$; $p < 0,01$), kui eurot samal perioodil.

Tabel 15. Eesti krooni ja euro tähtsus raha funktsioonide lõikes I perioodil.

Küsimus	Eesti krooniga nõustunute (hinnangu 6 ja 7 andnud) sagedus	Eesti krooniga nõustunute %	Euroga nõustunute (hinnangu 6 ja 7 andnud) sagedus	Euroga nõustunute %	Z	p
Eesti kroon/Euro on väärtuse mõõt	202	48%	122	29%	-7,03	0,00**
Eesti kroon/Euro on ringlusvahend	183	44%	151	36%	-3,95	0,00**
Eesti kroon/Euro on kogumisvahend	155	37%	148	35%	-0,67	0,51
Eesti kroon/Euro maksta teenuste ja kaupade eest	206	49%	167	39%	-3,5	0,00**
Eesti kroon/Euro tasuda võlgu ja maksta makse	196	46%	143	34%	-3,87	0,00**
Eesti kroon/Euro maksta töö eest palka	214	51%	179	43%	-2,6	0,01*
Eesti kroon/Euro anda ja võtta laenu	153	37%	129	31%	-2,11	0,04*
Eesti kroon/Euro võimaldab raha kinkida ja pärandada	187	44%	141	34%	-3,57	0,00**
Eesti kroon/Euro osta ja müüa teiste riikide raha	125	29%	135	32%	-0,65	0,51
Eesti kroon/Euro on vahetatav kõikide teiste kaupade vastu	150	36%	130	31%	-1,53	0,13
Eesti kroon/Euro rikkuse omandamise ja säilitamise vahend	165	39%	137	32%	-2,28	0,02*
Eesti kroon/Euro abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda	183	44%	119	28%	-4,92	0,00**

* p<0,05

**p<0,01

4.15 Euro tähtsus esimesel ja teisel perioodil raha funktsioonide lõikes

Euro tähtsust raha funktsioonide seisukohalt käsitles esimeses ankeedis küsimus number 16 (vt lisa 1) ja teises ankeedis küsimus number 13 (vt lisa 2).

Uurimustulemustest selgus (vt tabel 16), et kutsekooli õpilased hindasid teisel perioodil eurot kaupade ja teenuste maksevahendina oluliselt (Kruskal Wallis- testiga $\chi^2 = 27,22$; $p < 0,01$) tähtsamaks, kui esimesel perioodil. Teisel perioodil hindasid kutsekooli õpilased eurot võlgade ja maksete maksevahendina oluliselt tähtsamaks ($\chi^2 = 15,13$; $p < 0,01$), kui esimesel perioodil.

Teisel perioodil eurot maksevahendina töö eest palga maksmisel oluliselt tähtsamaks ($\chi^2 = 20,59$; $p < 0,01$) kui esimesel perioodil. Euro kui laenamisvahend laenu andmiseks ja võtmiseks oli kutsekooli õpilaste hinnangul oluliselt tähtsam ($\chi^2 = 9,40$; $p < 0,01$) teisel perioodil, võrreldes esimesel perioodiga. Euro kui väärtuse ülekandmise vahend, mis võimaldab raha kinkida ja pärandada, hinnati kutsekooli õpilaste poolt teisel perioodil oluliselt tähtsamaks ($\chi^2 = 4,13$; $p < 0,05$), kui esimesel perioodil.

Rahavahetusperioodi järgselt oli euro kutsekooli õpilastele raha funktsioonide seisukohalt tähtsam, kui euro rahavahetusperioodil. Kõige tähtsamaks peeti rahavahetusperioodi järgselt eurot, mis funktsioneeris maksevahendina kaupade ja teenuste maksmisel (57%) ja maksevahendina töö eest palga maksmisel (54%). Kõige vähem nähti rahavahetusperioodi järgselt eurot kui rikkuse omandamise ja säilitamise vahendit (25%).

Tabel 16. Euro tähtsus esimesel ja teisel perioodil raha funktsioonide lõikes

Küsimus	I perioodi euroga nõustunute (hinnangu 6 ja 7 andnud) sagedus	I perioodi euroga nõustunute %	II perioodi euroga nõustunute (hinnangu 6 ja 7 andnud) sagedus	II perioodi euroga nõustunute %	χ^2	p
Euro/Euro on väärtuse mõõt	122	29%	85	26%	0,11	0,74
Euro/Euro on ringlusvahend	151	36%	113	35%	2,61	0,11
Euro/Euro on kogumisvahend	148	35%	101	31%	0,47	0,50
Euro/Euro maksta kaupade ja teenuste eest	167	39%	182	57%	27,22	0,00**
Euro/Euro tasuda võlgu ja maksta makse	143	34%	151	47%	15,13	0,00**
Euro/Euro maksta töö eest palka	179	43%	173	54%	20,59	0,00**
Euro/Euro anda ja võtta laenu	129	31%	114	36%	9,40	0,00**
Euro/Euro võimaldab raha kinkida ja pärandada	141	34%	115	36%	4,13	0,04*
Euro/Euro osta ja müüa teiste riikide raha	135	32%	108	34%	1,52	0,22
Euro/Euro on vahetatav kõikide teiste kaupade vastu	130	31%	98	31%	0,49	0,50
Euro/Euro rikkuse omandamise ja säilitamise vahend	137	32%	80	25%	1,51	0,22
Euro/Euro abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda.	119	28%	100	31%	2,95	0,09

* p<0,05

**p<0,01

5 ARUTELU

Antud uurimuse eesmärgiks oli uurida kutsekooli õpilaste hinnanguid raha ja taskuraha tähendusele ja tähtsusele ning raha funktsioonidele rahavahetusperioodil, kui käibel oli nii Eesti kroon kui ka euro ning sellele järgneval ajal kaks kuud hiljem.

Antud uurimuses selgus, et kutsekooli õpilased on rahul saadava taskuraha suurusega ja see on neile piisav. Rahavahetusperioodil hindas saadavat taskuraha summat enda jaoks parajaks 72% kutsekooli õpilastest ja teisel perioodil 74% õpilastest. Esimesel perioodil hindas oma taskuraha suurust eakaaslastega võrreldes parajaks 72% kutsekooli õpilastest ja teisel perioodil 74%. Kõiv (1998) leidis põhikooli- ja keskkooliõpilasi küsitledes ning Jaansoo (2010) kutsekooliõpilasi küsitledes, et õpilased on enamasti oma taskuraha suurusega rahul. Seevastu Mortimer *et al.*, (1994) leidis, et üle poolte (53%) üheksanda klassi õpilastest ei olnud rahul nädalas saadava taskuraha suurusega. Veel selgus käesolevast uurimusest, et taskuraha pidas tähtsaks mõlemal perioodil üle 30% vastanutest, millest järeldan, et kutsekooli õpilastele on taskuraha väärtuslik ja vajalik.

Kõivu (1998) ja Jaansoo (2010) uurimustöödest selgus, et vanemad annavad gümnaasiumiõpilastele ja põhikooli baasil õppivatele kutsekooli õpilastele enamasti tingimusteta taskuraha. Antud uurimustulemustest lähtuvalt arvestavad vanemad kutsekooli õpilaste hinnangul taskuraha andmisel rahalist olukorda kodus. Uurimuses püstitatud hüpotees, et vanemad arvestavad taskuraha andmisel enam majandusliku olukorda kodus kui kulutusi seoses kooliga leidis kinnitust. Uurimusest selgus, et kutsekooliõpilaste hinnanguil arvestavad vanemad nii esimesel (33%), kui ka teisel perioodil (30%) taskuraha andmisel kõige enam rahalist olukorda kodus, millele järgnesid kulutused seoses kooliga.

Taskuraha andmise tingimused varieerusid uuritavate vanuse kasvades - põhikooliõpilastel täidavad taskuraha andmise tingimused sotsiaalseid ja kasvatuslike ülesandeid ning gümnaasiumiosas kasvatusliku rolli tähtsus vähenes (Kõiv, 1998). Antud uurimustulemustest on näha, et koduse majandusliku olukorra osatähtsus kutsekooli õpilaste hulgas oli kasvatusliku rolli osatähtsusest suurem. Uurimistulemustele toetudes võib spekuloida, et majandusliku olukorra arvestamine taskuraha andmisel võib tuleneda ühiskonnas töötute arvu kasvust ja majanduslangusest ning eurole üleminekust, mida võiks edaspidi uurida.

Kirjandusest selgub (Feather, 1991; Kaye & Tannis, 1997), et lapsevanemad annavad taskuraha peamiselt järgmistel põhjustel: lapse iseseisvuse arendamine; lapse enda isiklikeks vajadused; taskuraha õpetab lapsele raha säästmist, kulutamist ja planeerimist ning taskuraha õpetab lapsi raha õigesti kasutama. Seega kui lapsevanemad arvestavad taskuraha andmisel kodust majandusliku olukorda, on lapsel ees mudel, millest õppida järjekordset seoses tarbijakäitumisega - säästmine, planeerimine.

Mida tähendab taskuraha kutsekooli õpilastele? Antud uurimusest lähtudes selgus, et kutsekooli õpilastele tähendab eelkõige taskuraha esimesel perioodil vaba isiklikku raha, mis on kulutamiseks, antud vanemate poolt ning see kulub enamasti söögi ja joogi või isiklike vajaduste rahuldamise jaoks. Teisel perioodil on taskuraha kutsekooli õpilaste jaoks raha, mis on kulutamiseks, antud vanemate poolt ning selle kulutavad nad enamasti söögile ja joogile ning isiklike vajaduste rahuldamiseks. Eelnevalt on selgunud (Jaansoo, 2010) kutsekooli õpilaste vastustest, et taskuraha tähendab neile raha, mis on kulutuste katteks ja isiklike vajaduste rahuldamiseks ning õpilased tõid välja ka taskuraha kasvatusliku aspekti.

Mida tähendab kutsekooli õpilaste jaoks Eesti kroon rahavahetusperioodil? Käesolevast uurimusest selgus, et kutsekooli õpilastele tähendas Eesti kroon rahavahetusperioodil eelkõige Eesti sümbolit (27%), millele nad andsid positiivse hinnangu (28%). Jalakas (2012) leidis oma uurimuses, et Eesti kroon tähendas rahavahetusperioodi ajal üliõpilastele nende rahvusega ja rahvusliku sümboolikaga seonduvat raha. Veel selgus Jalakase (2012) uurimusest, et rahavahetusperioodil olid üliõpilaste tunded Eesti krooni suhtes tugevnenud ja said positiivsema varjundi võrreldes rahavahetusperioodile eelnenu ajaga. Antud uurimuses püstitatud hüpotees, et kutsekooli õpilastele on kroon tähtsam kui euro rahavahetusperioodil võrreldes sellele järgneva perioodiga, sai kinnitust.

Uurimustulemustest selgus, et esimesel perioodil kaldusid kutsekooli õpilased hindama Eesti krooni väga tähtsaks ning eurot mõlemal perioodil üldse mitte tähtsaks. Esimesel perioodil hindas eurot üldse mitte tähtsaks 29% õpilastest ning teisel perioodil 36% õpilastest. Võrreldes esimesel perioodil Eesti krooni ja euro tähtsust kutsekooli õpilastele selgus, et kutsekooli õpilaste hinnangul on Eesti kroon neile esimesel perioodil oluliselt tähtsam kui euro. Võrreldes esimese perioodi ja teise perioodi euro tähtsust kutsekooli õpilastele selgus, et olulist erinevust polnud.

Veel tuli kutsekooli õpilaste vastustest Eesti krooni tähendusele välja, et Eesti kroon oli rahavahetusperioodi ajal nende jaoks juba käibelt läinud (13%). See võib tuleneda sellest, et õpilased võtsid euro käibiva rahaühikuna kasutusele juba rahavahetusperioodil. Samuti selgus kutsekooli õpilaste vastustest, et nad on Eesti krooni ja selle kursiga harjunud (10%), tuues välja, et nad on Eesti krooniga sama vanad ja sellega koos üles kasvanud. Veel tõid kutsekooli õpilased välja selle, et eurol on kõrge kurss (4%), mis nende jaoks tähendas münte, mida euro endaga rohkelt kaasa toob.

Kutsekooli õpilased andsid Eesti kroonile rahavahetusperioodil positiivse tähenduse ja Eesti sümboli tähenduse. Seevastu sai euro kutsekooli õpilastelt mõlemal perioodil negatiivse tähenduse. Esimesel perioodil tähendas euro kutsekooli õpilastele kõrget kurssi, EL ühisraha, mis toob endaga kaasa EL hüved ning uut raha neutraalses kontekstis. Teisel perioodil andsid kutsekooli õpilased eurole jätkuvalt tugeva negatiivse hinnangu, kuid nägid eurot nüüd juba rohkem raha tähenduses (22%), sarnase tulemuse sai ka Jalaks (2012).

Feather (1991) ja Kõiv (1998) uurimustöödest selgus, et põhiliseks taskuraha andjaks on ema. Siinsest uurimusest lähtudes annavad kutsekooli õpilastele enamasti taskuraha mõlemad vanemad. Uurimustulemustest selgus, et mõlemal perioodil annavad mõlemad vanemad kutsekooli õpilastele nende hinnangul oluliselt sagedamini taskuraha, kui ema või isa üksi. Ka eelnevalt on selgunud (Jaansoo, 2010), et põhiliseks taskuraha andjaks kutsekooli õpilaste seas on ema. Antud magistritöö erinevus bakalaureusetööst võib tuleneda ka sellest, et bakalaureusetöös polnud valikuvarianti „mõlemad vanemad“, vaid oli välja toodud ema ja isa eraldi.

Antud uurimusest selgus, et teise perioodi kutsekooliõpilased saavad nädalas keskmiselt 6,38€ (99.8 Eesti krooni) enam, kui esimese perioodi kutsekooli õpilased. Samuti saavad teise perioodi kutsekooliõpilased nädalas ligikaudu 3,6€ (56 krooni) rohkem taskuraha, kui esimese perioodi kutsekooliõpilased. Kuna autori teada üheski varasemas uurimuses pole seda aspekti uuritud, siis ei saa tulemusi võrrelda. Antud tulemus võib olla tingitud euro kõrgest kursist või summade ümardamisest. Lapsevanemad on harjunud sellega, et krooni ajal oli sentide ja müntide väärtus võrreldes euroga üsna väike ning ei ole seda endale veel teadvustanud.

Rahavahetusperioodil oli kutsekooli õpilastele raha funktsioonide seisukohalt üldiselt tähtsam Eesti kroon võrreldes euroga. Kõige tähtsamaks peeti rahavahetusperioodil Eesti krooni, mis funktsioneeris maksevahendina töö eest palga maksmisel ja maksevahend kaupade ja

teenuste eest maksmiseks. Kõige vähem nähti Eesti krooni kui vahetusvahendit, mille abil saab osta ja müüa teiste riikide raha ning kõige vähem nähti eurot rahavahetusperioodil kui arvestusühikut, mille abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda ning väärtuse mõõtu, mille abil saab väljendada kauba hinda. Rahavahetusperioodi järgselt oli euro kutsekooli õpilastele raha funktsioonide seisukohalt tähtsam kui euro rahavahetusperioodil. Kõige tähtsamaks peeti rahavahetusperioodi järgselt eurot, mis funktsioneeris maksevahendina kaupade ja teenuste maksmisel ja maksevahendina töö eest palga maksmisel. Kõige vähem nähti rahavahetusperioodi järgselt eurot kui rikkuse omandamise ja säilitamise vahendit.

Antud magistritöö puhul võib kitsaskohana välja tuua selle, et tulemusi ei saa üldistada kõigile valimiga sama vanadele Eesti kutsekooli õpilastele. Siiski annab antud uurimus mõningaid vastuseid seoses küsimuste ringiga unikaalsel rahavahetusperioodil ja peale seda, mis puudutavad seda, kui väärtuslik ja tähtis on taskuraha kutsekooli õpilastele; kuidas nad seda kasutavad; kui tähtis oli kutsekooli õpilastele Eesti kroon; raha üldse ning euro tähenduse muutus kahe kuu jooksul.

Tulevikus võiks läbi viia laialdasema uurimuse, kus küsitletakse rohkem ja erineva vanusega inimesi seoses euro tähendusega peale euro käibelevõttu. Samuti oleks huvitav lähemalt uurida taskuraha andmise tingimusi nii lastelt kui ka lastevanematelt ning taskuraha erinevaid vorme (sularaha, pangakaardile laekumine).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamik kutsekooli õpilastest saab taskuraha ning on selle suurusega rahul. Kutsekooli õpilastele tähendas Eesti kroon rahavahetusperioodil Eesti sümbolit, mida nad hindasid väga tähtsaks ja positiivseks. Eurole andsid kutsekooli õpilased mõlemal perioodil negatiivse hinnangu ning ei pidanud seda oluliseks.

Resümee

Käesolev magistritöö „Kutsekooli õpilaste hinnangud rahavahetusperioodil ja peale seda“ koosneb teoreetilisest ja uurimuslikust osast. Teoreetilises osas antakse ülevaade raha mõistest, ajaloost, funktsioonidest ja karakteristikutest. Seejärel käsitletakse lapse majandusliku mõtlemise ja tarbijakäitumise arengut, varasemaid uurimusi ning teoreetilise osa lõpetavad püstitatud hüpoteesid ja uurimusküsimused.

Töö teine pool koosneb uurimuslikust osast, mis esmalt tutvustab uurimismetoodikat ja valimit, millele järgnevad uurimustulemused ja arutelu. Taskuraha, euro, krooni ja rahaga seonduvate küsimuste uurimiseks viidi läbi kaks küsimustikku neljas Eesti kutsekoolis. Esimene ankeetküsitlus viidi läbi rahavahetusperioodil (01.–15.02.2011), mil Eestis oli korraga käibel kaks raha. Kordusuurimus viidi läbi rahavahetusjärgsel perioodil 17.03–05.04.2011, mil Eestis oli käibel üks raha.

Rahavahetusperioodil (esimene periood) oli vastajaid kokku 427 kutsekooli õpilast ja rahavahetuse järgsel perioodil (teine periood) oli vastajaid kokku 330 kutsekooli õpilast. Küsimustike abil uuriti raha, taskuraha, Eesti krooni ja euro tähendust ning tähtsust; kellelt saadakse taskuraha; taskuraha andmise tingimusi; õpilaste nädalas saadavat taskuraha suurust; rahulolu taskuraha suurusega ja selle suuruse võrdlust eakaaslastega ning taskuraha kulutamist.

Uurimustulemustest selgus, et õpilased pidasid nii esimesel kui ka teisel perioodil taskuraha tähtsaks. Põhiliseks taskuraha andjaks mõlemal perioodil on mõlemad vanemad ning taskuraha andmisel arvestavad vanemad mõlemal perioodil rahalist olukorda kodus. Kutsekooli õpilaste nädalas saadav keskmine taskuraha summa jäi esimesel perioodil vahemikku 5–100 krooni, teisel perioodil jäi keskmine nädalas saadav taskuraha summa vahemikku 1–10€.

Enamik kutsekooli õpilasi oli mõlemal perioodil saadava taskuraha summaga rahul. Samuti olid kutsekooli õpilased mõlemal perioodil rahul oma taskuraha suurusega võrdluses eakaaslastega. Kutsekooli õpilased kulutasid mõlemal perioodil oma taskuraha peamiselt vajalike ostude sooritamiseks, primaarsete vajaduste rahuldamiseks (söögile ja joogile) ning eneseteostusele ja avarduvatele võimalustele elus (meelelahutus ja vaba aeg). Esimesel perioodil tähendas taskuraha kutsekooli õpilastele raha, mis on vaba isiklik raha kulutamiseks, mis on vanemate poolt antud ning isiklike vajaduste rahuldamiseks. Teisel perioodil tähendas taskuraha

kutsekooli õpilastele raha, mis on kulutamiseks, vanemate poolt antud ja isiklike vajaduste rahuldamiseks.

Uurimustulemustest selgus, et õpilased pidasid nii esimesel kui ka teisel perioodil raha tähtsaks. Samuti selgus, et kutsekooli õpilaste hinnangul on Eesti kroon neile esimesel perioodil tähtsam, kui Euro. Võrreldes esimese perioodi ja teise perioodi Euro tähtsust kutsekooli õpilastele selgus, et olulist erinevust pole. Uurimustulemustest selgus, et Eesti krooni tähendus kutsekooli õpilastele esimesel perioodil väga positiivset Eesti sümbolit. Euro sai kutsekooli õpilasteelt mõlemal perioodil negatiivse tähenduse. Esimesel perioodil toodi välja euro negatiivne tähendus, kõrge kurss, EL ühisraha hüved ja uus raha ning teisel perioodil toodi välja jätkuvalt euro negatiivne tähendus, kuid nähti eurot raha tähenduses.

Veel selgus uurimusest, et rahavahetusperioodil oli kutsekooli õpilastele Eesti kroon raha funktsioonide seisukohalt tähtsam kui euro. Kutsekooli õpilastele oli funktsioonide seisukohalt rahavahetusperioodi järgselt euro tähtsam kui rahavahetusperioodil. Kõige tähtsamateks rahafunktsioonideks pidasid kutsekooli õpilased nii Eesti kroonil kui ka eurol maksevahendit, mille abil saab maksta töö eest palka ja maksevahend kaupade ja teenuste eest maksmisel.

Märksõnad: euro, kroon, taskuraha, rahavahetusperiood.

Resume

Vocational school student's attitudes towards money during and after currency exchange period in Estonia

Eve Jaansoo

Two questionnaires were conducted in four Estonian vocational schools to study questions related to money, pocket money, Estonian kroon, euro and currency exchange in Estonia. First questionnaire was conducted during currency exchange period in Estonia (01–15.02.2011) when both Estonian kroon and euro were both official currencies in Estonia. Second questionnaire was conducted two months later after currency exchange period in Estonia (17.03–05.04.2011) when official currency in Estonia was only euro.

In all 427 students completed the questionnaire in the dual currency period and 330 students in the second period. Questionnaires gathered information on the following topics: meaning and importance of money, pocket money, Estonian kroon and euro; who gives pocket money; conditions for giving pocket money; weekly pocket money amount; contentment with pocket money amount and its comparison with peers pocket money and how pocket money is spent.

The research results showed that money was important to students during both periods. The main agent for handing out the pocket money to vocational school students during both periods were both parents next the mother and the grandmother. When handing out pocket money parents consider the financial situation at home during both periods. Vocational school student's average weekly pocket money amount during the first period remained in the range of 5-100 kroons and in the second period in the range of 1-10 euros. More than 70% of vocational school students were satisfied with the pocket money amount they received during both periods. Likewise they were satisfied with their own pocket money amount compared to their peers during both periods.

Vocational school students spent their pocket money mostly on necessary purchase, on primary needs like food and drink and for personal fulfilment and expanding opportunities like entertainment and leisure time. The meaning of pocket money to the vocational school students

on the first period was free personal money to spend, given by parents and to satisfy self personal needs. The meaning of pocket money to the vocational school students on the second period was money that is for spending, given by parents and to satisfy self personal needs.

The research results showed that money was important to vocational school students during both periods. Vocational school students estimated that Estonian kroon was more important to them than euro during the first period. The meaning of Estonian kroon for vocational school students on the first period was very positive and symbol of Estonia. The meaning of euro on the first period was very negative and meant high currency; European currency with some benefits and euro also meant new money. On the second period the meaning of euro was continually negative but now they saw euro as money.

Study showed that in terms of functions of money on the first period Estonian kroon was more important to vocational school students than euro. Study also shows that in terms of functions of money euro was more important on the second period than on the first period.

Keywords: euro, Estonian kroon, money, pocket money and currency exchange.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva magistritöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetele ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kuupäev:

Allkiri:

Kasutatud kirjandus

- Alhabeeb, M. J. (1996). Teenager's Money, discretionary spending and saving. *Financial Counseling and Planning*, 7, 123-132.
- Barnet-Verzat, C., & Wolff, F-C. (2008). Pocket Money and child effort at school. *Economics Bulletin*, 9, 13, 1-10.
- Berti, A. E., & Bombi, A. S. (1988). *The child's construction of economics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bjurström, E. (2002). Consumer Socialization: How do children become consumers? And Advertising Education Forum (AEF) Academic Advisory Board Discussion Paper.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London; New York : Routledge.
- Dobeck. M. F., & Elliott, E. (2007). *Money*. London: Greenwood Press.
- Feather, N. T. (1991). Variables relating to the allocation of pocket Money to children: parental reasons and values. *British Journal of Social Psychology*, 30.
- Furnham, A. (1999). The saving and spending habits of young people. *Journal of Economic Psychology*, 20, 677-697.
- Furnham, A., & Kirkcaldy, B. (2000). Economic socialization: German parent's perceptions and implementation of allowance to educate children. *European Psychologist*, 5, 3.
- Hagelberg, R. (2002). *Raha meie elus. Mõtisklusi ja tähelepanekuid*. K&O Tallinn: Offset trükikoda.
- Jaansoo, E. (2010). *Taskuraha ja selle kasutamine kutsekooli õpilaste seas*. Bakalaureusetöö. Sotsiaal- ja haridusteaduskond. Tartu Ülikool, Tartu.
- Jalakas, H. (2012). *Meaning of Money before and during dual currency period in Estonia*. Baltic Film and Media School. Master's thesis.
- Jevons, W. S. (2005). *Money and the mechanism of Exchange*. New York: Cosimo.
- Kald, I. (2011). *Väikeste laste tarbijaks kujunemine*. Tea ja Toimeta alushariduses.
- Külastatud 19. mail, 2012, aadressil:
http://www.teatoimeta.ee/Vaikeste_laste_tarbijaks_kujunemin_411.htm

- Kalmus, V. (1999). Õppekirjanduses esinevate väärtuste uurimise metoodikast. Väärtuskasvatus õppekirjanduses. Artiklite kogumik. Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna väljaanne nr. 8.
- Kaye, K. M., & Tannis, C. (1997). Allocation of allowances and associated family practices. *Children's Social and Economics Education*, 2, 1.
- Kõiv, K. (1998). Taskuraha väärtus ja suurus tänapäeva põhi- ja gümnaasiumi õpilastel. J. Mikk, (Toim.). Väärtuskasvatus. Artiklite kogumik (95 - 102). Tartu: VALI trükikoda.
- Lokk, E. (2000). Taskuraha suurus ja kasutamine Tartu linna ja maakonna 1.-4. klassi õpilaste hulgas. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu.
- Marshall, H. R., & Magrauder, L. (1960). Relations between parents Money education practices and children's knowledges and use of Money. *Child Development*, 31, 253-284.
- McNeal, J. U. (1999). *The Kids Market: Myths and Realities*. USA: Paramount Market Publishing, Inc.
- Mortimer, J. T., Dennehy, K., Lee, C., Finch, M. D. (1994). Economic socialization in the american family: the prevalence, distribution and consequences of allowance arrangements. *Family Relations*, 43.
- Pajula, M. (2008). Laste ja lastevanemate käsitlused taskurahast. Bakalaureusetöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikool, Tartu.
- Pajula, M. (2010). Laste ja lastevanemate käsitlused taskurahast: linnade- ja väikeasula võrdlused. Magistritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu Ülikool, Tartu.
- Pride, W. M., Hughes, R. J., & Kapoor, J. R. (2008). *Business* (11th ed.). USA: South-Western Cengage Learning.
- Puks, K. (2008). Raha kasutamine ja esemetele rahalise väärtuse andmine vanuses 4-5. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, Tartu.
- Roland-Lévy, C. (2003). Genesis and evolution of the representations of the euro. *Euro-Workshop*.
- Roland-Lévy, C. (2007). Before and after: national identity versus a European one. *REICE*, 5, 4.
- Royer, L., Jordan, J., & Harrison, M. (1995). How Financially Literate are Today's Youth? Their Current Practices and What We Need to Know as Educators. *The Forum for Family and*

Consumer Issues (FFCI), 10, 1. Külastatud 11. mail, 2012, aadressil:

<http://ncsu.edu/ffci/publications/2005/v10-n1-2005-may/ar-1-financially.php>

Strazzari, E., Nori, R., Bensi, L., & Giusberti, F. (2005). Adapting to the Euro: strategies of conversion between-currency. *Current psychology letters*, 1, 15.

Sõrg, M. (1997). Raha. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Zirnask, V., & Liikane, K. (1994). Raha, pangad ja finantsturud I osa. Tallinn: HP Toimetised.

Tucker, I. B. (2008). *Survey of economics*. USA: South-Western Cengage Learning.

LISA 1

Lugupeetud vastaja!

Käesolev küsimustik viiakse läbi uurimistöö koostamise raames, mille eesmärgiks on uurida kutsekooli õpilaste arvamusi ja hinnanguid seoses taskuraha ja rahaga. Tänan Teid ette ausate ja avameelsete vastuste eest. Vastaja anonüümsus on tagatud. Väidetel ei ole „õigeid“ ja „valesid“ vastuseid. Olulised on Teie isiklikud hinnangud ja arvamused. Täname Teid ette tehtud töö ja nähtud vaeva eest.

Lugupidamisega TÜ Haridusteaduste instituut

Eve Jaansoo

e-post: a72151@ut.ee

Sugu: M / N

Vanus:

Käin: *kursusel/klassis*

Õpin: *eriala*

1. Kui tähtis on Teie jaoks raha?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

1. Mida tähendab Teie jaoks raha?

.....

2. Kui tähtis on Teie jaoks taskuraha?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

4. Mida tähendab Teie jaoks taskuraha?

.....

5. Tavaliselt saan ma taskuraha:

☐ Emalt	☐ Teistelt sugulastelt
☐ Isalt	☐ Tädilt
☐ Lastekodult	☐ Vanaemalt
☐ Mõlemalt vanemalt	☐ Vanaisalt
☐ Onult	☐ Vennalt
☐ Poiss-sõbralt/elukaaslaselt	☐

6. Tehke ristike sobivasse kohta igal hinnanguskaalal.

Taskuraha andmisel arvestatakse minu hindeid koolis.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist kodus.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel ei arvestata midagi.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist väljaspool kooli.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist koolis.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu panust kodustesse majapidamistöödesse.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse rahalist olukorda kodus.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse kulutusi seoses kooliga (näit. transport, koolitarbed).

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu varasemat rahaga ümberkäimist ja suhtumist rahasse.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu palka töötasuna.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

7. Saadav taskuraha summa nädalas on umbes krooni.

8. Saadav taskuraha summa on mulle:

☐ suur

☐ paras

☐ väike

9. Tunnen, et võrreldes teiste eakaaslastega saan taskuraha:

☐ palju

☐ parajalt

☐ vähe

10. Taskuraha kulutan tavaliselt selleks, et

.....

11. Mida tähendab Teie jaoks Eesti kroon?

.....

12. Kui tähtis on Teie jaoks Eesti kroon?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

13. Mida tähendab Teie jaoks Euro?

.....

14. Kui tähtis on Teie jaoks Euro?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

15. Kuivõrd tähtis on Teie jaoks Eesti kroon?	16. Kuivõrd tähtis on Teie jaoks Euro?
<i>Tehke ristike sobivasse kohta igal hinnanguskaalal.</i>	<i>Tehke ristike sobivasse kohta igal hinnanguskaalal.</i>
Eesti kroon on väärtuse mõõt, mille abil saab väljendada kauba hinda. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on väärtuse mõõt, mille abil saab väljendada kauba hinda. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on ringlusvahend, mille abil saab korraldada kaubaringlust: osta ja müüa. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on ringlusvahend, mille abil saab korraldada kaubaringlust: osta ja müüa. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on kogumisvahend, mis võimaldab raha koguda tulevasteks ostudeks ja teenusteks. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on kogumisvahend, mis võimaldab raha koguda tulevasteks ostudeks ja teenusteks. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on maksevahend, millega saab maksta kaupade ja teenuste eest. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on maksevahend, millega saab maksta kaupade ja teenuste eest. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on maksevahend, millega saab tasuda võlgu ja maksta makse. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on maksevahend, millega saab tasuda võlgu ja maksta makse. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on maksevahend, millega saab maksta töö eest palka. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on maksevahend, millega saab maksta töö eest palka. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on laenamisvahend, mis võimaldab anda ja võtta laenu. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on laenamisvahend, mis võimaldab anda ja võtta laenu. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on väärtuse ülekandmise vahend, mis võimaldab raha kinkida ja pärandada. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on väärtuse ülekandmise vahend, mis võimaldab raha kinkida ja pärandada. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on kui vahetusvahend, mille eest saab osta ja müüa teiste riikide raha. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on kui vahetusvahend, mille eest saab osta ja müüa teiste riikide raha. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on kui vahetusvahend, mis on vahetatav kõikide teiste kaupade vastu. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on kui vahetusvahend, mis on vahetatav kõikide teiste kaupade vastu. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on rikkuse omandamise ja säilitamise vahend. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on rikkuse omandamise ja säilitamise vahend. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>
Eesti kroon on arvestusühik, mille abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>	Euro on arvestusühik, mille abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda. <i>Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis</i>

Suur tänu tehtud töö ja nähtud vaeva eest!

LISA 2

Lugupeetud vastaja!

Käesolev küsimustik viiakse läbi uurimistöö koostamise raames, mille eesmärgiks on uurida kutsekooli õpilaste arvamusi ja hinnanguid seoses taskuraha ja rahaga. Tänan Teid ette ausate ja avameelsete vastuste eest. Vastaja anonüümsus on tagatud. Väidetel ei ole „õigeid“ ja „valesid“ vastuseid. Olulised on Teie isiklikud hinnangud ja arvamused. Täname Teid ette tehtud töö ja nähtud vaeva eest.

Lugupidamisega TÜ Haridusteaduste instituut

Eve Jaansoo

e-post: a72151@ut.ee

Sugu: M / N

Vanus:

Käin: *kursusel/klassis*

Õpin: *eriala*

1. Kui tähtis on Teie jaoks raha?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

2. Mida tähendab Teie jaoks raha?

.....
.....

3. Kui tähtis on Teie jaoks taskuraha?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

4. Mida tähendab Teie jaoks taskuraha?

.....
.....

5. Tavaliselt saan ma taskuraha:

☐ Emalt	☐ Teistelt sugulastelt
☐ Isalt	☐ Tädilt
☐ Lastekodult	☐ Vanaemalt
☐ Mõlemalt vanemalt	☐ Vanaisalt
☐ Onult	☐ Vennalt
☐ Poiss-sõbralt/elukaaslaselt	☐

6. Tehke ristike sobivasse kohta igal hinnanguskaalal.

Taskuraha andmisel arvestatakse minu hindeid koolis.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist kodus.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel ei arvestata midagi.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist väljaspool kooli.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu käitumist koolis.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu panust kodustesse majapidamistöodesse.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse rahalist olukorda kodus.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse kulutusi seoses kooliga (näit. transport, koolitarbed).

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu varasemat rahaga ümberkäimist ja suhtumist rahasse.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

Taskuraha andmisel arvestatakse minu palka töötasuna.

Väga palju 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte

7. Saadav taskuraha summa nädalas on umbes krooni.

8. Saadav taskuraha summa on mulle:

☐ suur ☐ paras ☐ väike

9. Tunnen, et võrreldes teiste eakaaslastega saan taskuraha:

☐ palju ☐ parajalt ☐ vähe

10. Taskuraha kulutan tavaliselt selleks, et
.....
.....

11. Mida tähendab Teie jaoks Euro?
.....
.....

12. Kui tähtis on Teie jaoks Euro?

Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

<p align="center">13. Kuivõrd tähtis on Teie jaoks Euro?</p> <p align="center"><i>Tehke ristike sobivasse kohta igal hinnanguskaalal.</i></p>	
Euro on väärtuse mõõt, mille abil saab väljendada kauba hinda.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on ringlusvahend, mille abil saab korraldada kaubaringlust: osta ja müüa.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on kogumisvahend, mis võimaldab raha koguda tulevasteks ostudeks ja teenusteks.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on maksevahend, millega saab maksta kaupade ja teenuste eest.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on maksevahend, millega saab tasuda võlgu ja maksta makse.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on maksevahend, millega saab maksta töö eest palka.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on laenamisvahend, mis võimaldab anda ja võtta laenu.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on väärtuse ülekandmise vahend, mis võimaldab raha kinkida ja pärandada.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on kui vahetusvahend, mille eest saab osta ja müüa teiste riikide raha.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on kui vahetusvahend, mis on vahetatav kõikide teiste kaupade vastu.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on rikkuse omandamise ja säilitamise vahend.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis
Euro on arvestusühik, mille abil saab kaupade väärtust mõõta ja võrrelda.	Väga tähtis 7 6 5 4 3 2 1 Üldse mitte tähtis

Suur tänu tehtud töö ja nähtud vaeva eest!